

De filosofofe

Periodieke uitgave van de Faculteitsvereniging Utrechtse Filosofiestudenten voor de
Faculteit Wijsbegeerte Utrecht · Jaargang 9 · Nummer 41 · maart 2009 ·
Email: de.filosoof@phil.uu.nl · Website: fuf.phil.uu.nl/de-filosoof

FEMINISME & GENDER

Interview met Rosi Braidotti

Moed en mannelijkheid

Gender in kunst

Feminisme alive and kicking?

Inhoudsopgave

Voorwoord

Feminisme voor de nieuwe foetus ▶ 3

Opinie

Ingezonden post ▶ 4

Straatinterview

Vrouwenpraat ▶ 5

Stelling

Het feminisme is dood. Soit. ▶ 6

Artikel

De filosofie van de derde feministische golf ▶ 8

Artikel

Feminist philosophy in Australia ▶ 10

Verslag

Emancipatie in de VS ▶ 12

Mijn Held

De kleine kapitein ▶ 13

Interview

Food for thought ▶ 14

Columnwedstrijd

Uitslag ▶ 17

Strip

The wave is our world ▶ 18

Artikel

Hannah Arendt als 'exception woman' ▶ 19

Artikel

Is courage a masculine virtue? Yes, sort of... ▶ 20

Reactie

De liefde voor het verschil ▶ 21

Klassieker

De schaamte voorbij ▶ 23

Artikel

Janneke en Jip ▶ 24

Boekrecensie

Verhaaltjes voor het slapengaan ▶ 25

Artikel

Gender in kunst ▶ 26

Filosofische Kalender

Activiteiten ▶ 27

FUF kalender

12 maart, 17.00u halfjaarlijkse ALV

Een officiële uitnodiging zal nog ieders kant opkomen, maar dit is het moment waarop je het bestuur ter verantwoording kan roepen voor hun woorden en daden. Wat hebben zij waargemaakt? Wat kunnen zij nog doen? Dit alles onder het genot van een drankje en wat te eten.

Locatie: Ruppertgebouw zaal 114

13 maart, 20.15u Culturele Activiteit: **Fernando Pessoa**

Locatie: Salon Saffier

18 maart, 13.00u Filmmiddag *What about f*ck?*

De drie films waarin het meest gebruik wordt gemaakt van het woord f*ck. Benieuwd welke dat zijn?

Locatie: FUFhok

21 maart, Debattoernooi Utrecht

Wil je de eer van de FUF verdedigen op een van de grootste debatwedstrijden van Nederland? Geef je op via het FUFbestuur!

Locatie: Christelijk Gymnasium Utrecht-West

2 april, 22.00u Fopborrel

De laatste borrel voor de studiereis, of is het een grapje? Kom in elk geval even een gouden pretcilinder pakken!

Locatie: Mick O'Connels

12 t/m 19 april, Studiereis naar Sofia!

De reis gaat dit jaar naar Sofia! Van 12 tot en met 19 april zullen maximaal 33 filosofen vertoeven in het oosten van Europa.

21 april, Carrièredag

De kans voor filosofiestudenten om kennis te vernemen van zijn toekomstperspectieven. Mensen die filosofie hebben gestudeerd, zullen spreken over hun carrière en het uitleg geven over het werk dat zij nu doen. Locatie: Academiegebouw

25&26 april Batavierenrace

De grootste estafetterace van de wereld met aansluitend het grootste studentenfeest van de Benelux. Strijd mee als een ware batavier en dompel je op het feest onder in bier. Het FUFteam zoekt nog enthousiastelingen! Locatie: van Nijmegen tot Enschede

12&13 mei, Philosopher's Rally '09

Na het grote succes van vorig jaar, keert hij weer terug: de Philosopher's Rally. Ditmaal is de eer geheel aan de universiteit Enschede en belooft het weer een heuse strijd tussen de hardstuderende filosofen in wording te worden.

Locatie: Campus Enschede

Feminisme voor de nieuwe foetus

FLEUR JONGEPIER

Eigenlijk hebben we het zo slecht nog niet in Utrecht: het aantal vrouwelijke hoogleraren is in de afgelopen tien jaar verdrievoudigd naar 18%. De EU streeft naar 25% in 2010. Erg genoeg stond Nederland wereldwijd wel jarenlang onderaan de lijst.¹ Meer dan 70% van de vrouwen werkt, wat veel is, maar zij verdienen onder precies dezelfde omstandigheden 15% minder, wat ook veel is. Je kunt je natuurlijk afvragen of het niet *hoort* zo. Mannen zijn anders dan vrouwen, met ieder zijn eigen 'kwaliteiten'. Mannen zorgen voor het brood, vrouwen voor de kinderen. Of is het toch allemaal arbitrair of cultureel bepaald? Neem de mannen: wanneer kunnen zij eens een *paternal leave* nemen zonder direct doorverwezen te worden naar de huisarts?

Feminisme en gender-gerelateerde onderwerp raken veel pijnlijke plekken en gevoelige snaren. Mensen verschillen radicaal van mening – en dat verschil ligt niet eens zozeer tussen mannen en vrouwen. Eerder ligt het aan wat men verstaat onder 'feminisme', en wat als maatstaf voor gelijkheid genomen wordt. Voor sommigen draait het om gelijkwaardigheid, niet zozeer gelijkheid. Anderen denken jammer genoeg dat feministen nog altijd BH's verbranden op straat. En is feminisme het vechten voor erkenning van het moederschap, of is het dat juist *niet*? Dan blijft de vraag: hoeveel willen we opgeven om de glazen plafonds te doorbreken, welke prijs willen we betalen?

In het interview met prof.dr. Rosi Braidotti wordt ingegaan op deze glazen plafonds, het (anti-)feminis-

me en de rol van de filosofie hierin. Harvardhoogleraar Harvey Mansfield houdt een pleidooi voor moed en mannelijkheid. In deze editie reageren zowel drie mannen als drie vrouwen op de stelling. En natuurlijk is er het debuut van onze nieuwe columnist. Verder: gender in kunst, Hannah Arendt, feministische filosofie in Australië, emancipatie in de VS, en, jawel, zelfs De Kleine Kapitein. Kortom; waren je handen weer schoon na de vorige Filosoof, dan kun je ze nu weer bevuilden.

Tenslotte nog een paar deprimerende kanttekeningen bij de introductie. *Wij* hebben het zo slecht niet, al is er nog genoeg aan de weg te timmeren. Maar ik ben niet een van de zes duizend meisjes die word besneden – per *dag*.² Ik ben niet een van de half miljoen vrouwen of kinderen die word verhandeld door de seksindustrie. Ik ben geen slachtoffer van huiselijk geweld, dat dodelijker is dan kanker of verkeersongelukken. Ik ben geen foetus in China of India die op het punt staat te worden geaborteerd.³ Dus ja, ik zal drammen om gelijke rechten. Ja, ik zal me beklagen over de ongelijke salarissen of de miezige 18% aan vrouwelijke parlementariërs. Maar vooral moeten we durven praten en de stilte doorbreken – de filosofie *gebruiken* en de zeepbel doorprikken. En als je het mij vraagt, begint de hele elende al bij Jip en Janneke.

1. <http://www.lnvh.nl>, *Vrouwelijke Hoogleraren*

2. E-quality.nl, *Factsheet Mensenrechten van vrouwen in het integratiebeleid*

3. AmnestyInternational.nl, *Hebt u haar gezien?*

Colofon

Hoofredactie:
Fleur Jongepier

Eindredactie:
Beatrijs Haverkamp

Beeldredactie:
Martijn Engels

Redactie:
Dascha Düring
Ragnar van Es
Carien de Jong

Vormgeving:
Randy Lemaire (voor het laatst!)

De Filosoof Nr. 41: oplage 450
Deadline Nr. 42: april '09
Kopij: de.filosoof@phil.uu.nl

De redactie behoudt zich het recht voor om artikelen te wijzigen of in te korten.

De Filosoof is een uitgave van de FUF & het Departement Wijsbegeerte UU, Heidelberglaan 8, 3584 CS Utrecht

Ingezonden Post

Voor alle urgente, ludieke of revolutionaire boodschappen.

Behoed U voor de Tweede Zondeval!

Bij de volgende uitlatingen, neem ik aan dat ik, als het ware, de gezant van de vrijheid ben. Want bestaat er in Uw Aardse rijk een hogere ervaring dan het aangereikt krijgen van een potje bier, de krant en de pantoffels, terwijl men zich zetelt in een lederen fauteuil? Valt de vrouw, terwijl zij de man deze sensatie verleent, dan niet samen met haar vrouw-wezen? Welk gezond mens zou dit willen tegenspreken? Echter, een schrikbarende trend wordt tegenwoordig steeds duidelijker zichtbaar. Sinds de gekke koeienziekte haar eerste menselijke slachtoffer eiste, u zijt gezegend Dolle Mina, zijn de zaken volledig uit de vrouwenhanden gelopen. Thans, anno domini 2009, is een tweede zondeval niet ver weg, nu ook de laatsten der mannen door het feminisme hun basisrecht op het aanreiken van de pantoffels, de krant en 't bier verliezen.

Behoed u zich daarom, vrouwmens! Eet u niet weer van de verboden vrucht! Want kijkt u wat voor onheil u over de wereld hebt gestort. Kijkt u naar de honger, naar de armoede en naar de volksvetes, maar kijkt u vooral naar de mannen die pantoffelloos water drinken in hun fauteuils.

Johan ten Vlackte

Man vs. Vrouw

Mannen en vrouwen zijn verschillend. Je kunt onderzoek doen, psychische analyses op loslaten, de schuld geven aan opvoeding en aan de samenleving maar de eindconclusie blijft hetzelfde: mannen en vrouwen zijn anders.

Ik zal niet uitweiden over de vele stereotypes, vaak wel waar trouwens, maar wil enkel zeggen dat vrouwen de kinderen baren. Iedere man zou een standbeeld moeten oprichten voor de moeder van zijn kinderen, ze iedere dag in de watten moeten leggen en iedere deur voor ze moeten open houden. Ik wil niet helemaal toegeven ouderwets te zijn maar voor die negen maanden pijn mag de man een leven lang zijn vrouw vereren, we verdienen het! Dat vrouwen alvorens zwanger te kunnen worden door de meest pijnlijke momenten van lichaamshaar verwijdering en ander plukken, knippen, scheren, kammen, verven, sporten, lijnen, etc. moeten doormaken mag dan ook als een investering mogen worden gezien en een training voor de ondragelijke pijn die ons te wachten

staat, menstruatiepijn alleen is namelijk nog niet voldoende(!).

Dus hier een boodschap voor alle mannen: wees lief voor vrouwen. Zij zijn of worden mogelijk de moeder van jouw kinderen. De moeder van jouw zaad, jouw nageslacht. Het gevolg van het feit dat je die lul van je niet langer dan twee minuten in je broek kan houden omdat jij die eeuwige drang voelt je voort te planten!

Tineke Scheenaard

De Antichrist

Zo noemde Luther ooit de paus, toen deze zijn vrijheid van publicatie in trachtte te perken. Godzijdank wordt de moderne wijsbegeertestudent niet gekuist door een kerkelijke autoriteit. Maar juich niet te vroeg: wij hebben een nieuwe semi-theïstische Nemesis, geheel in lijn met het modern en instrumentalistisch wereldbeeld. De Digitale Leeromgeving, BSCW, Blackboard, Studion, Googlegroups... Variëteit is er wel. De hamvraag is: heeft het nut om van studenten te verlangen dat zij voorafgaand aan iedere werkgroep een stelling of vraag over de tekst te 'posten'? Het antwoord luidt een hardstochtelijk 'NEE!' Ten eerste vereist het enkele uren studie om uit te vinden hoe betreffend modern internetding werkt, ten tweede heeft het een negatieve invloed op de kwaliteit van het college: studenten stellen op internet domme begripsvragen omdat zij geen zin hebben om te tekst goed te lezen, of poneren domme stellingen om vergelijkbare redenen. En het hierop volgende college 'haakt in' op de zaken die op internet naar voren zijn gebracht, en wordt hiermee qua oppervlakkigheid meer waterskiën dan diepzeeduiken. Slechte zaak Sjaak! Geef studenten één of meerdere teksten, laat ze deze goed bestuderen en de vragen meenemen naar college. De helft zal vanzelf beantwoord worden, de goede vragen blijven over. Win-winsituatie. Weg met de Antichrist!

Aagje Kijkdoos

Vrouwenpraat

Hoe wordt er in het dagelijkse 'straatleven' (lees: Uithof) over wijsgerige thema's gedacht? Gender onder de loep – buiten de Ivoren Filosofen Toren.

Ruben van Esch (Student Pedagogiek)

“Nee, ik denk niet dat er al gelijke rechten zijn tussen mannen en vrouwen. Ik denk dat het op papier allemaal heel leuk klinkt, maar dat het nog steeds zo is dat vrouwen meer moeite hebben met bepaalde functies, vooral in het zakenleven. De door mannen gedomineerde werelden, dáár is het voor vrouwen moeilijk om geaccepteerd te worden als iemand die dezelfde dingen kan als een man kan. Mannen en vrouwen zijn anders, maar ze zijn in hun waarde overeenkomstig.”

Ellen van Lonkhuizen (Werkzaam op een Secretariaat)

“Ik denk dat het feminisme in haar tijd een nuttige beweging is geweest, omdat er toch veel ongelijkheid was. In de jaren vijftig werden vrouwen eigenlijk geacht thuis te zitten, en mannen te werken. Maar ik moet zeggen, ik heb zelf nooit deelgenomen aan dat soort activiteiten, omdat het bij mij thuis anders was. Mijn vader zorgde ook voor de kindertjes als dat zo uitkwam, en mijn moeder is weer gaan werken toen wij naar de middelbare school gingen. Dus, ja, dan denk je, nou, dat is heel gewoon, dat mannen en vrouwen dezelfde mogelijkheden hebben.”

Het Gouden Duo (Portiers Van Unnik)

A: “Mensen die zeggen dat de man weer man moet worden? Onzin! De moderne man is metroseksueel. Een man die gevoelig is, zijn vrouwelijke kant durft te laten zien en kritisch is, ook naar zichzelf. Dat is best wel belangrijk. De man heeft al genoeg dingen gedaan die niet door de beugel kunnen.”

B: “Ik denk dat nog een hoop mannen moeite hebben met een vrouw als leidinggevende. Zelf heb ik er geen moeite mee. Wij komen allebei bij de politie vandaan en – ha! – we hebben al heel wat vrouwelijke leiding-

gevenden gehad. Alleen, hoe ga je met elkaar om? Je hoeft het niet met elkaar eens te zijn, maar het moet niet blijken dat je elkaar gaat negeren of wat dan ook, omdat jij toevallig inspecteur bent en de ander brigadier. Ik denk dat het voor sommige mannen nog steeds moeilijk is om een vrouw boven zich te hebben die dan dus dé lakens uitdeelt.”

Twee 'toekomstige vrouwelijke dominees' (Studentes Godgeleerdheid)

B: “Feminisme lijkt een beetje een negatieve bij smaak gekregen te hebben. Ja, vrouwen moeten meer gaan beseffen dat ze echt vrouw zijn, maar dat ze soms een duwtje in de rug nodig hebben om inderdaad die hoge posities te pakken, dat ze meer van zichzelf mogen laten horen. Maar hét woord 'feminisme' wordt toch met die Cisca Dresselhuys in verband gebracht. Nou ja, zo willen we ook niet zijn, we zijn inderdaad niet gelijk. Je hebt je eigenheid. Feminisme streeft teveel naar gelijkheid.”

A: “Bij theologie zitten best nog wel veel van die mannen die dan denken dat de man de baas is in de kerk. Wij proberen allebei dominee te worden en je merkt vooral in de domineeswereld dat mannen nog wel iets meer aanzien hebben. Ik merk nu in gemeentes dat heel veel mensen een predikant, een man op de preekstoel, fijner vinden dan een vrouw, omdat een vrouw toch liever is, aardiger, moeilijker om serieus te nemen. Ach, ze moeten gewoon komen luisteren als wij ooit gaan preken...”

Het feminisme is dood. *Soit.*

Ellen Rutten (5^e jaar bachelor Wijsbegeerte)

In onze westerse cultuur vinden de meesten dat vrouwen en mannen gelijk zijn en mijns inziens zijn de rechten en kansen voor man en vrouw ook min of meer gelijk. Een mooi resultaat van het feminisme. Er zijn natuurlijk nog steeds veel verschillen tussen man en vrouw: zo kiezen mannen bijvoorbeeld vaker voor exacte studies en zijn veel kappers vrouwen. Ook zie je vaker dat vrouwen de zorg voor huishouden en kinderen op zich nemen dan dat mannen dat doen. De wens van sommige feministen om ook deze verschillen gelijk proberen te trekken, vind ik echter te ver gaan. Er zijn aangeboren en instinctieve verschillen tussen man en vrouw en het dunkt mij onnatuurlijk en overbodig om deze te proberen te overkomen. Sterker nog: deze verschillen acht ik mooi en verrijkend! Ennatuurlijk dient devrouw zich verderte emanciperen. De seksualisering van de samenleving bijvoorbeeld is iets waar de vrouw onder lijdt. Vele heersende normen beïnvloeden het leven van vele vrouwen. Echter geldt dit evenzeer voor mannen, die ook te lijden hebben onder de veramerikaniserende normen en waarden en waarvoor net zo goed verwachtingspatronen gelden. Het lijkt mij dan ook noodzakelijk dat zowel mannen als vrouwen kritischer worden en in opstand komen tegen de verlamdende en verziekende normen en waarden die door de media worden uitgedragen. Maar als we dan toch gelijk (willen) zijn, dan emanciperen we ons niet als vrouw, man of andere subgroep, maar als mens!

Marilyn Agliotti (1^e jaar bachelor Wijsbegeerte)

Inderdaad: so what! Maar alleen als emancipatie zijn doel heeft bereikt, d.w.z. Gelijke posities en waardering voor verschillende groepen, zoals de man-vrouwverhoudingen waarop feminisme ook betrekking heeft. 'Money talks' en als een man en vrouw in dezelfde functie even veel verdienen zullen de machtsposities van vrouwen gelijk komen te staan met die van de mannen. Hierdoor kan de traditionele rolverdeling in de maatschappij veranderen. Het is dan niet meer per se nodig dat de man moet gaan werken en de broodwinner moet zijn. Bij gelijke verdiensten is sprake van gelijke machtsverhoudingen. In een gelijkwaardige situatie wordt vaker geluisterd. De mening, rechten en sociaal status van een vrouw zal even veel gewaardeerd en gerespecteerd worden.

Mannen zullen sneller realiseren dat traditionele rolpatronen verdwijnen, op het werk maar ook thuis, ze zullen zich niet meer achter de woorden 'ik kan

niet strijken' schuilen. Feminisme zal dan verdwijnen, uiteindelijk overlijden. Alleen de fysieke aspecten van moedernatuur hoeven het verschil tussen mannen en vrouwen aan te tonen. Hier zien we weer waarom dingen van de natuur zo simpel en zo mooi zijn! Alles wat fysiek te zwaar of niet verantwoord is voor een vrouw om te doen, wordt overgelaten aan mannen. Mannen zijn nu eenmaal handiger in het uitvoeren van dit soort taken. Het enige wat vrouwen hoeven te doen is de mannen hiervoor extra te waarderen. Die waardering die mannen zo heerlijk vinden om te ontvangen. Dus vrouwen: vecht voor emancipatie, maar overdrijf niet. Want welke vrouw wil nou echt achter op de vuilniswagen werken?

Riemke van der Neut (3^e jaar bachelor Wijsbegeerte)

Het feminisme van het eerste uur, wat veel basisrechten van de mens ook voor vrouwen mogelijk heeft gemaakt, dat is voorbij. Goed dat het er is geweest, want anders had ik waarschijnlijk niet kunnen studeren, niet kunnen stemmen en later niet kunnen werken. Maar nu deze grondrechten er eigenlijk voor iedereen zijn, is het tijd om op die basis de maatschappij verder te gaan ontplooien. Echter, op dit gebied vliegen de vrouwen elkaar de haren in, en het team mannen kijkt ernaar. Het feminisme van deze tijd lijkt me niet meer primair te gaan over basisrechten, maar dat je het potentieel waarover jij als individu (en vrouw) beschikt, ontplooit. Vrouwen en mannen hebben als sekse specifieke kwaliteiten. Maar dat moet niet gelden als brandmerk dat de rest van het leven bepaalt. Men hoeft zich ook niet schuldig te voelen als men daar toch wel voor kiest, zolang er maar geen mensen tekort worden gedaan. Als er maar sprake is van een weloverwogen keuze, gemaakt door een individu dat zich volledig kan vinden in zijn levenspad. En vrouwen moeten dat elkaar ook gunnen in plaats van verwijten smijten aan elkaars adres. Ik grijp de verworven rechten aan om daar mijn voordeel mee te doen. Het helpt daarbij dat ik ben opgegroeid in een gezin met een grotendeels fifty-fifty huishouding, wat ik daarbij als voorbeeld kan nemen. Maar goed, met een rugzakje aan Aletta Jacobs, Girl Power en wat wijsheid ga ik wat maken van alle studie- en werkmogelijkheden. Maar voor de zekerheid neem ik ook een hakbijltje mee, voor dat zogeheten glazen plafond en de oplettendheid dat er nog genoeg te verbeteren valt... Dus feminisme dood? Oui et Non.

Mike Lourens (3^e jaar bachelor Wijsbegeerte)

Naar mijn mening heeft het feminisme nooit geleefd. Uiteraard is er een vrouwelijke beweging geweest die – met de emancipatie hoog in het vaandel – haar gelijke plaats naast de man opeiste. De vrouw was in elk aspect de gelijke van de man en zo moest zij dezelfde ambities kunnen nastreven als haar mannelijke tegenstander.

Het nare gevolg hiervan was dat de stereotype huisvrouw langzaamaan een minderwaardige status kreeg en dat vrouwen die zich prettiger voelden in de meer conservatieve of traditionele omstandigheden werden gezien door de zogenaamde feministen als vrouwen die hun eigen potentieel onderdrukten.

Ik denk dat een zogenaamd feminisme, dat zich enkel richt op de overeenkomsten tussen man en vrouw, tevergeefs zich de typische ‘mannelijke’ eigenschappen als rationaliteit, het logische denken en het streven naar allerlei vormen van macht probeert eigen te maken. Zij zou zich beter kunnen richten op de verschillen tussen man en vrouw en de meer ‘vrouwelijke’ eigenschappen als empathisch denken, een sterk gevoelsleven en het streven naar compromissen niet probeert te ondermijnen maar juist omarmt en deze eigenschappen gebruikt om de vrouw te ontwikkelen.

Natuurlijk zijn vrouw en man gelijkwaardig, maar ze zijn ook zeer verschillend en een ideologie die zich daar op richt, dat is pas feminisme.

Olivier Schröder (1^e jaar bachelor Wijsbegeerte)

Ik ga er vanuit dat deze stelling ontkent dat feminisme nog leeft in de *mainstream* cultuur en ik denk dat het dat niet doet. Volgens mij zijn de meeste mensen namelijk tevreden met de resultaten van de eerste en tweede golf van feminisme in Nederland. Hoewel het beleid van bepaalde confessionele partijen een bedreiging vormt voor vooral de verworvenheden uit de feminisme golf van de jaren zestig is er in Nederland nog geen reële kans aanwezig dat deze teniet gedaan worden. Maar buiten de *mainstream* zijn er echter voor hoogopgeleiden wel nog een aantal problemen bijvoorbeeld in het bedrijfsleven; zo zijn er nog loonverschillen tussen de twee seksen, er is het glazen plafond en volgens sommige hoort de onenigheid over ouderschapsverlof bij hoge functies ook op de feministische agenda. Deze discussie steekt wel eens zijn hoofd op in vakbladen voor rechtse rakkers zoals bijvoorbeeld de *Intermediair*.

Ik begrijp dat de meeste mensen die drie problemen niet als erg wezenlijk ziet, immers er zijn vast

genoeg persoonlijke en maatschappelijke problemen die voor de meeste mensen prioriteit hebben. Wat ik wel vreemd vind is dat het mondiaal feminisme zo weinig leeft. Als er zoveel racisme zou zijn als er nu in de wereld seksisme is zou men al snel de vredes-troepen mobiliseren. Maar het seksisme wat in de derde wereld speelt, is het seksisme van voor de eerste golf van feminisme en zelfs bij de marktleider van de christelijk-liberale moraal viert seksisme hoogtij. Wat ik heb begrepen zijn de verschillen in het Amerikaanse bedrijfsleven tussen man en vrouw veel groter, en zien veel vrouwen de zelfbeschikking over hun lichaam krimpen. Daarom denk ik dat feminisme nu niet zo leeft in Nederland het desalniettemin een tikkende bom is die ontploft zodra het wereldburgerschap in de glossies weer als trendy wordt gekerstend.

Menno Lievers (docent Theoretische Filosofie)

Een van de eerste evenementen waaraan ik deelnam, nadat ik in Utrecht was aangesteld als universitair docent, was een debat over vrouwen in de filosofie ter gelegenheid van het verschijnen van het *Vademecum Orlando*. De filosofie-studente Ellen Schulten had dat boekje – een uitvoerige bibliografie van publicaties van vrouwelijke filosofen door de eeuwen heen - gemaakt en zat de discussie tussen Rosi Braidotti en mij voor. Ik geloofde toen, en dat doe ik nog steeds, dat waarden-vrije filosofie niet in strijd is met de idealen van het feminisme. Ik had me op een inhoudelijk debat over dat onderwerp voorbereid. De middag verliep heel anders. In mijn herinnering werd ik na twee zinnen aller charmantst door Ellen onderbroken, omdat mijn tijd op was. Zij sloeg daarbij heel elegant met een stokje op een kleine gong die zij daarvoor speciaal had meegebracht. Hierdoor was ik afgeleid. Voor ik er erg in had deed ook de zaal aan de discussie mee, met name Baukje Prins, die ik kende omdat zij net als ik in Oosterwolde is opgegroeid. Rosi zelf vond ik ook al een sympathieke vrouw. Toch voelde ik me die middag in hun gezelschap heel erg ongelukkig. Ik moest al mijn energie aanwenden om dat gevoel te verbergen. Alles wat ik zei leek volkomen irrelevant en totaal niet ter zake doende. Een week later verscheen in het *U-blad* een reportage van het debat, waarin stond te lezen dat de mannelijke docenten weer eens schitterden door afwezigheid. De toenmalige hoofdredacteur weigerde dat te rectificeren, ook niet toen ik hem op de bij het stuk geplaatste foto wees. Rosi Braidotti stond er haarscherp op, voor de contrastwerking was er op de voorgrond een schimmige figuur afgebeeld: dat was ik.

De filosofie van de derde feministische golf

IRIS VAN DER TUIN

De derde feministische golf maakt veel los binnen genderstudies, maar ook in journalistieke producties zoals de tijdschriften *Opzij* en *Lover*. Is ie er al? Komt ie er nou eens aan? Of is het feminisme onder jongeren op sterven na dood? Als ik naar mijn studenten kijk of feministisch-academische tijdschriften en recente publicaties erop na sla, dan weet ik dat het feminisme een nieuwe weg is ingeslagen en die weg wil ik 'de derde feministische golf' noemen. Laten we ophouden ons te laten leiden door het beeld van het feminisme als een massabeweging van vrouwen die op barricaden staan. Het feminisme onthult veeleer een manier van denken over seksuele differentie.

Op mijn stelling valt een hoop af te dingen. De derde golf is problematisch, want zijn er niet veel meer langs gekomen? Was de derde golf het zwarte en lesbische feminisme in het Noord-Amerika van de jaren '80 en is daarmee de vierde de academische wending van het feminisme in de jaren '90? Het gebruik van de *golf*-metafoor is problematisch, want het blijkt verleidelijk alleen de toppen van golven te zien en onderstromen te negeren. En is *feminisme* eigenlijk wel een zinnig containerbegrip? Vergeten we niet dat er verschillende feminismeën hebben bestaan in verschillende landen en op verschillende tijden? Dat het werk van Judith Butler waarmee het feminisme als *grassroots* beweging in Oost-Europa begon de postmoderne ondergang van het feminisme betekende in Anglo-Amerikaanse context?

Laten we echter het volgende eens in ogenschouw nemen. Discussiërend met mijn vriendinnen kom ik erachter dat het zogenaamde gelijkheidsdenken aan een comeback begonnen is. Het is weer oké om te zeggen dat je vóór gelijke loon voor gelijke arbeid bent en ik kom steeds meer meiden tegen die statistieken over verhoudingen tussen allochtone en autochtone vrouwen in Nederland zo uit hun mouw schudden. Onder het postmodernisme waren zulke statistieken

verdacht, want vrouwen werden ermee over één kam geschoren. Het is tegenwoordig weer gemeengoed om uit te gaan van iets dat alle vrouwen bindt. Wat (daarmee) ook terug is gekomen zijn vormen van identiteitspolitiek. Niet voor niets wordt soms van de derde golf gezegd dat het 'moslimfeministen' omvat, waarmee wordt verondersteld dat er iets gemeenschappelijks is aan moslima's (of simpelweg gelovigen) met een feministische politiek.

De feministische activiteiten en stellingnamen van vandaag omvatten een hele reeks aan posities. Hoe kunnen we de derde golf dan begrijpen en wat is haar filosofie? Eerst even dit. De derde feministische golf is interessant, omdat het affirmatief is over feminisme in een context waarin feminisme een negatieve connotatie heeft. Feministen zijn van vroeger. Er bestaat tegenwoordig gelijkheid tussen de seksen, dus

hedendaagse feministen zeuren. Hun stelling is onheus. Zij die zich feminist volgens de derde golf noemen trekken hiertegen ten strijde en nemen daarmee een politieke

“Ook feministen hebben de les geleerd van de crisis van de rede”

positie in. Die positie is ook interessant wat betreft haar intern-feministische politiek. Derde golf feministen maken gebruik van de hele reeks aan feministische standpunten: gelijkheidsdenken, verschildenken en deconstructiedenken. Wat zij hiermee laten zien, impliciet dan wel expliciet, is dat deze standpunten niet zonder elkaar kunnen bestaan. Een gelijkheidsfeminisme dat vrouwen gelijk wil maken aan mannen maakt tegelijkertijd een onderscheid tussen mannen en vrouwen en omvat daarmee het verschilfeminisme. Het verschilfeminisme dat een aparte categorie voor vrouwen claimt, ontkomt er niet aan om verschillen tussen vrouwen bespreekbaar te maken (en dus de categorie 'vrouwen' te deconstrueren) teneinde zo overtuigend mogelijk ten strijde te trekken. De affirmatie van 'feminisme' en het inzicht in de complexe historiografie van het feminisme is vernieuwend, met name epistemologisch gezien.

In de filosofische teksten die ik, vaak samen met

mijn collega Rick Dolphijn, over de derde feministische golf produceer, beweer ik dat de derde golf begrepen moet worden als een nieuw materialisme. Wat wij hiermee naar voren brengen is het volgende. Materialistische filosofie in een feministische context was vaak een identiteitspolitiek van ‘wij vrouwen.’ Niet voor niets was ‘wij vrouwen eisen’ de naam van één van de belangrijkste feministische actiegroepen in de jaren '70 in Nederland en hadden de vroege feministisch-epistemologische publicaties titels als ‘Who Can Speak?’ Dit materialisme is niet kenmerkend voor het feminisme van vandaag. Ook feministen hebben de les geleerd van de crisis van de rede, ware het niet dat initiële weerstand daartegen eerst moest overwonnen (hebben vrouwen eindelijk eens een subjectpositie, wordt het subject dood verklaard!). Het belangrijkste kenmerk van het nieuwe materialisme dat de hedendaagse culturele theorie in haar feministische, maar ook niet-feministische verschijningsvorm kenmerkt, is een anti-representatiedenken. Er wordt niet langer verondersteld dat representatie – als vertegenwoordiging en als reflectie – een geldige notie is voor wetenschap, cultuur en politiek. Teksten en politiek-culturele claims *zijn* niet iets (bijvoorbeeld vrouwelijk) en *verwijzen* niet naar iets (bijvoorbeeld mannelijkheid), maar *doen* iets (seksueel differentiëren). Zij effectueren een positionering in plaats van dat zij zich beroepen op een identiteit.

Representatie is de veronderstelling die vooraf gaat aan de gehele trits van feministische epistemologieën. Gelijktijdigdenkers willen vertegenwoordiging van en door vrouwen. Deconstructivisten denken dat

representaties (de tekst, het beeld) primair zijn. Nieuwe materialisten trekken het representatie-denken in twijfel en komen daarmee met een nieuwe invulling van het materiële. Het materiële verwijst echter niet langer naar een sekse- of klasse- of seksuele positie die ons standpunt definieert, maar met name naar de materialiteit van bijvoorbeeld het spandoek of het schilderij dat we niet aan de kant kunnen schuiven als we hetgeen erop verbeeld staat willen begrijpen. Het verwijst naar biologische vrouwen- en mannenlichamen die ertoe blijven doen, zelfs nu we al in geen 60 jaar meer biologisch-deterministisch denken. Materieel is materieel-semiotisch geworden.

Nieuw materialisme heeft het in zich om op basis van het niet accepteren van hetgeen gelijkheids-, verschil- en deconstructiedenken verbindt (een notie van representatie) met een nieuwe feministische filosofie voor de 21ste eeuw te komen. Het eerste decennium van de 21ste eeuw laat een ongekeerde complexiteit zien, waarin symbool en materie met elkaar vergroeid blijken te zijn. Hedendaagse feministen zijn zich daarvan bewust en bezigen noch een politiek van vertegenwoordiging noch lichaampolitiek noch een politiek van het postmoderne teken. Of beter gezegd: ze bezigen al deze politieken, omdat we die niet los van elkaar kunnen zien en we anders – *niet* volgens representatie – moeten denken.

Dr. Iris van der Tuin (1978) is universitair docent Genderstudies aan de Faculteit Geesteswetenschappen van de Universiteit Utrecht.q

Feminist philosophy in Australia

CATRIONA MACKENZIE

Feminist philosophy in Australia has a relatively recent history, spanning the last thirty years. Despite the recency of this history, Australian feminist philosophers have made significant contributions to the development of feminist philosophy internationally. In this brief article, I will focus on the contributions of Australian feminist philosophers in three main areas: history of philosophy; theories of sexual difference and embodiment; and practical philosophy.

One of the central pre-occupations of Australian feminist philosophers has been to engage in the project of re-interpreting the history of philosophy from a feminist perspective. This project is motivated by several interconnected convictions. First, that philosophy as a discipline has been shaped by its history and is in many ways continuous with that history. Critically engaging with the philosophical tradition is thus essential to the practice of doing philosophy. Second, that although philosophical theorising has traditionally been conceptualised as a sex-neutral activity of abstract reasoning, scrutiny of the tradition reveals a male bias that is not merely superficial but deep and pervasive, structuring philosophical conceptions of human nature, mind and cognition, knowledge, ethics, and socio-political relations. Third, that broader cultural conceptions of masculinity and femininity have both helped to structure and in turn been structured by philosophical conceptions of the masculine/feminine distinction, and associated dichotomies such as culture/nature, reason/emotion, mind/body, public/private. Fourth, that both cultural and philosophical conceptions and discourses of femininity have an impact on the lived experience of women.

Genevieve Lloyd's *The Man of Reason* (1984) set the agenda for this project within Australian feminist philosophy and internationally. Other important contributions include Moira Gatens' *Feminism and Philosophy* (1991), Penelope Deutscher's *Yielding Gender: Feminism, Deconstruction and the History of Philosophy* (1997) and Karen Green's *The Woman of Reason* (1995). These contributions employ a variety

of methodological approaches to feminist textual interpretation, including deconstruction, feminist humanism, and the analysis of what French philosopher Michele Le Doeuff has termed 'the philosophical imaginary' (the rhetorical and conceptual function of metaphors, images and symbols in philosophical texts).

A second important theme in Australian feminist philosophy has been to theorise the notion of 'sexual difference' and the significance of female embodiment. Moira Gatens and Elizabeth Grosz have made the most prominent contributions in this area. In response to debates about whether feminists should pursue political strategies of striving to achieve equality or emphasising difference, Gatens in her book *Imaginary*

Bodies (1996) argues that the important issue is not 'equality versus difference', but rather the meanings or significance attributed to bodily differences between

“Equality versus difference or rather
'sexual difference'?”

the sexes within a culture. In an influential critique of the sex/gender distinction, she criticises feminist 'de-gendering' proposals as naïve, because based on the false assumption that masculine and feminine characteristics are socially valued or devalued in abstraction from male and female bodies. However, she claims, 'It is not masculinity *per se* that is valorised in our culture, but the masculine male' (Gatens 1996, 15). Feminist social and political reform, she argues, should therefore focus on refiguring the ways in which female embodiment is culturally constructed, represented, and lived by women.

In her work, for example in her books *Volatile Bodies* (1994) and *Space, Time and Perversion* (1995), Grosz also emphasises the need to re-imagine feminine subjectivity and embodiment. However, there are significant differences between Gatens' and Grosz's conceptions of sexual difference. Gatens, influenced by the work of Michel Foucault, emphasises the historical and social variability of women's lived experience of their embodiment. Grosz is more influenced by the work of French feminist Luce Irigaray, in particular by Irigaray's response to psychoanalytic representations of female sexuality. She tends to interpret the notion of sexual difference in

terms of fundamental ontological differences between the sexes. There are two main strands in Grosz's work. First, to articulate what she calls a 'philosophy of the body', in contrast to the philosophical pre-occupation with mind and consciousness. In her words, the aim of a philosophy of the body is to show 'how the processes of social inscription of the body's surface construct a psychical interior' (Grosz 1995, 104). Second, to provide alternative representations of female sexuality, countering the way femininity is represented in psychoanalysis. Grosz understands this second strand of her work as providing new, positive emblems of female sexuality and embodiment, but she is sometimes criticised for prescribing how women should experience their sexuality and their bodies rather than acknowledging the diversity of this experience.

The work of Australian feminist philosophers in practical philosophy (especially applied ethics, ethics, and social and political philosophy) aims not so much to criticise representations of femininity within philosophy or psychoanalysis but rather to engage with philosophical debates from a feminist perspective. Feminist philosophers working in these areas have contributed to a wide range of debates. Within bioethics, there has been a particular focus on reproductive ethics, with important contributions to debates about abortion, assisted reproductive technologies and surrogate motherhood, and, more recently, to debates about cloning and stem cell research. Feminist bioethicists in Australia, particularly Susan Dodds and Wendy Rogers, were instrumental in founding the International Network of Feminist Approaches to Bioethics and remain very active within feminist bioethics internationally. Within social philosophy, Rae Langton's article 'Speech Acts and Unspeakable Acts' (1993) has had a major impact on subsequent philosophical debates about pornography. Langton uses the resources of J.L. Austin's speech act theory to support the claim of US feminist legal theorist Catherine Mackinnon that pornography functions to silence women. Within ethics, there are several Australian feminist philosophers whose work in moral psychology is known internationally, including Karen Jones' work on trust and philosophy of emotions, Jeanette Kennett's work on friendship

and the self, and my work with Natalie Stoljar on relational autonomy. Within political philosophy, Janna Thompson's book, *Taking Responsibility for the Past* (2002), has made a major contribution to debates about historic injustice. Until recently, she was the only Australian feminist philosopher whose work engaged seriously with the question of the responsibilities of non-indigenous Australians for the historic injustices against indigenous Australians (and their legacies in the present) committed by previous generations and by successive Australian governments.

It is difficult to do justice to the work of Australian feminist philosophers in such a short space. However, I hope at least to have provided some indication of the range and diversity of their contributions to feminist philosophy.

Catriona MacKenzie is a member of the Department of Philosophy, Macquarie University, Sydney. (Erasmus Mundus scholar at the Ethics Institute, Utrecht University, Feb-March 2009)

This article is based on a 15,000 word chapter on this theme, titled 'Feminist Philosophy', in L. Burns, F. Leigh, S. Gardner, G. Oppy, & N. Trakakis (eds.) A History of Australasian Philosophy, (Dordrecht, Netherlands: Springer). Forthcoming 2009.

Emancipatie in de VS

LIESBETH SCHOONHEIM

Ik zit achter zo'n heel oud apparaat om microfilm te lezen. Het ratelt wat, ik draai aan een knop, ratelen verandert in gezoem. De krantenpagina met de juiste datum zoekt voorbij, ik vertraag op tijd voor het juiste artikel: UCSB lowest employment of female faculty members. Ik druk op de groene knop, scan maakt, en scroll door naar het volgende artikel in het universiteitsbladje, jaargang 62, 1985.

Ik moet toegeven: ik praat soms wat schampend over de politiek-over-correcte, "2500 jaar van onderdrukking!" strijdvaardigheid van instituten die zich ten doel hebben gesteld om structurele sociale patronen te slechten. Ik werk voor zo'n instituut nu, een instelling die tot zijn doelstelling rekent "combating racism, sexism, and heterosexism". Alle sociale structuren die tot onderdrukking leiden worden in een mission-statement tot één gesmeed. Tot één, dus 'students of color', homo- en transseksuelen en vrouwen in het algemeen, behoren tot minderheden die bevrijd dienen te worden van de stigma's van de moderne samenleving.

Er zijn een paar zaken die me soms tegenstaan aan de evenementen georganiseerd bij dergelijke instellingen: de voornaamste is dat ze vooral voor eigen parochie lijken te preken, wat de kwaliteit van de argumentatie niet altijd goed doet. Een documentaire vertoond door 'mijn' Multi-Cultural Centre over de acceptatie van homoseksualiteit in de African American evangelische kerk bleek zo één grote litanie van willekeurige mensen die benadrukten dat óók homoseksuelen kinderen van God zijn en wie daar niet mee instemt de Bijbel volledig verkeerd uitlegt. Ik hoopte op een kritisch werk dat de spanning aan zou halen tussen vrijheid van religie en meningsuiting enerzijds, en kwetsende uitlatingen over minderheden anderzijds: ik kreeg een propagandistische film voorgeschoteld. Propaganda waar ik het mee eens ben – don't get me wrong – maar desalniettemin eenzijdig in mening

en gebrekkig in onderbouwing. En zo, ongeacht hun edele missie, stuiten veel emancipatiebevorderende instituten me tegen de borst.

Maar: ondertussen heeft een kwart van de meisjes van mijn school hier in de VS ervaring met ongewilde seksuele intimiteit. Staat mijn zelfde geweldige school aan de kust van California bekend als de universiteit met hoogste aantal patiënten met eating disorders. En naast wat ik zelf zie – de pannenkoek aan make-up die mijn huisgenoten elke dag weer op hun gezicht smeren, de 'kijk er groeit een jongen uit mijn kont'-dans die door elk meisje opgevoerd wordt op het vriendelijke verzoek van een willekeurige jongen – zijn er nog de geruchten. De geruchten dat 30% van de mei-

den een borstvergroting heeft laten doen. Het meest schokkende is misschien niet het seksisme dat toch duidelijk een rol speelt in de Amerikaanse jongerencultuur – het meest schokkerende voor mij is dat jonge,

slimme meiden er aan mee werken en de in mijn ogen respectloze behandeling in stand lijken te houden.

Ik zou willen dat er geen vrouwenstudies nodig waren. Dat er een golf aan schampere lachjes door de collegezaal rolt wanneer gesproken wordt over het seksisme en female empowerment omdat het zo achterhaald is. Maar wanneer ik om me heen kijk zie ik de noodzaak van discussie over de gedragspatronen die meiden en jongens om me heen aan de dag leggen. Pas door die discussie kan misschien een gedragsverandering op gang komen. En misschien, misschien, misschien, verwordt vrouwenstudies tot een geschiedenisvakje en hebben we al die strijdvaardigheid niet meer nodig.

Liesbeth heeft afgelopen herfst gestudeerd aan UCSB, de University of California, Santa Barbara. Daarnaast deed ze vrijwilligerswerk in het Multi-Cultural Centre. Dit is haar 'volkomen persoonlijke interpretatie' van wat ze daar om zich heen zag.

“Ik zou willen dat er een er een golf aan schampere lachjes door de collegezaal rolt wanneer gesproken wordt over het seksisme en female empowerment”

De kleine kapitein

ALBERT JOOSSE

Als je geen kind meer bent, praat je niet meer als een kind, denk je niet meer als een kind, heb je ook geen helden meer als een kind. Dan kijk je naar bewonderenswaardige mensen als bewonderenswaardige mensen; denk je dat het fantastisch is om briljante muziek gecomponeerd te hebben als Mendelssohn-Bartholdy, eigenwijs oncool maar kunstvol drama geschreven te hebben als T.S. Eliot, of simpelweg Plato geweest te zijn – maar dat zijn geen helden.

Mijn held is de kleine kapitein. Snelle navraag leert me dat ik hem even moet introduceren. Of laat ik het Paul Biegel, zijn geestelijke vader, zelf doen:

De kleine kapitein woonde boven op het duin. Niet in een buis, niet in een hut, maar in een boot. De huilende storm, die de golven zo hoog als torenflats had opgeblazen had de boot zo uit de zee bovenop de top gekwakt. En daar lag hij, muurvast. Wie erin gevaren hadden, wist niemand. Er was alleen een jongetje uit de kajuit tevoorschijn gekropen, een klein jongetje met een grote pet op.

‘Wie ben jij?’ vroegen de mensen van de haven. ‘De kapitein’, antwoordde het jongetje. ‘Zo, kleine kapitein’, vroeg de grijze schipper van de haven, ‘waar kom je vandaan?’ ‘Van mijn boot’, antwoordde de kleine kapitein. ‘En waar komt je boot vandaan?’ Maar de kleine kapitein haalde zijn schouders op en krom zijn kajuit weer binnen. Sindsdien woonde hij daar.

Als de zon scheen, zat hij op zijn achterdek te niksen en warm te bakken. Als de maan scheen, zat hij op het voordek en speelde op zijn koperen trompetje. Beneden in de haven hoorden ze het.

Tetteretet!

‘Je wordt er zo meewarig van,’ zeiden de mensen.

De kleine kapitein bouwt vervolgens een nieuwe boot, uit een badkuip, een fietsketting, een stoelpoot en een potkachel. Samen met Dikke Druif (die de potkachel aanblaast), Bange Toontje (die bang is), en Marinka (die pannekoeken bakt), vaart de kleine ka-

pitein naar de spookstad, het land van Waan en Wijs, en naar het Wazige Oosten – en dan zijn we al onderweg voor de drie delen die er over de kleine kapitein verschenen zijn.

Het zou een categoriefout zijn te concluderen dat ik Paul Biegel fantastisch moet vinden. In zijn eerdere incarnatie was de kleine kapitein namelijk Pol, die met z'n rode pakje met witte stippen, en met de kapitein met blauwe broek en pijp. En met Pol heeft Paul Biegel helemaal niets te maken.

Ik heb ééns, toen ik op het middelbaar zat denk ik, geprobeerd om weer een Pol-album in te kijken. Dat was een grote fout; ik wist nog niet dat je helden in hun graf moet laten. Pol is namelijk de hoofdfiguur van een ontzettend stompzinig stripverhaaltje, zoals de meeste kinderverhaaltjes stompzinig zijn.

Het verband tussen Pol en de kleine kapitein is zo evident als je van een kindergeest kunt verwachten. Van directe migratie kan geen sprake zijn, daar Pol helemaal de kapitein niet is van de boot waarop hij vaart. Maar die boot is het ene verbindende element; het andere zijn de pannekoeken. Want Pol z'n moeder bakte pannekoeken als ze weer thuis kwamen. (Toen zonder tussen-n.)

Als je in Zeeland wordt geboren vind je de zee tof, en zeehelden helden bij uitstek. Als daar nog voortdurend pannekoeken bakken op de potkachel bijkomt, ben je verkocht. Van de avonturen die de kleine kapitein beleefde weet ik eerlijk gezegd weinig meer. Het basisidee van een vrije republiek van ondernemende, varende kinderen zoals de in elkaar geknutselde boot van de kleine kapitein is blijkbaar zo sterk dat alle meer of minder spannende vervolgebeurtenissen daarop drijven.

Het ligt overigens voor de hand de titel van ‘De kleine kapitein in het land van Waan en Wijs’-begeerte als programmatisch te interpreteren. Stompzinnige kinderverhalen zijn wel goed tegen de waan. En dat klinkt dan weer als een Bommel-verhaal.

Food for thought

MARTIJN ENGELS & FLEUR JONGEPIER

A philosopher and feminist theoretician who was awarded her Doctoral Degree at Sorbonne, awarded the degree of Doctor of Philosophy *honoris causa*, received an award “Knight in the order of the Nederlandse Leeuw” by Beatrix herself and the title Distinguished Professor of “The Humanities in a Globalised World” in Utrecht. Those are only some of the degrees and awards of Rosi Braidotti. In fact, we could devote this entire issue to her CV alone. Instead, we decided to visit her – she is on our doorstep after all – to talk about feminism and philosophy, with a cup of tea and a view on the Dom. Here’s some food for thought for the decision-makers of tomorrow. That would be you.

What is your take on feminism? And why do women feel they need to distance themselves from it, what is this tendency exactly?

It is absolutely true that the trend is there. It reminds me of my favorite writer, Virginia Woolf, who wrote about this in 1929 [A Room of One’s Own, FJ]; what is it about feminism that nobody wants to be associated with it? It seems like a dirty word. I think part of the function of this movement was negative, for it was a counter-cultural or critical movement. It was a bit of scapegoating too: the men-hating, bra-burning feminists are obviously caricatures. But they fulfill a function – mostly a negative one – while others start to situate themselves more in the middle of the road.

Having said that, the evolution of the status of women is not only going strong but it is unstoppable. But what you take as the *indicator* of the evolving status of women is a real question. If you look at the different indicators, the situation changes completely. I think feminism takes the relationships between the sexes as the indicator. Feminism, then, is a movement that addresses more specifically the question of male power and masculine privilege. And this is a question for the EU, the UN, for Obama and Hilary Clinton, it is a question for everyone. Every generation has to look at the question of indicators. It is quite obvious that since the early nineties the relationship between

the sexes had already been restructured pretty dramatically. There is a totally different climate now. But the problem of the *relative* discrimination of women absolutely persists. We still have a wage disparity, that is, we still earn 30% less than men, period. We have about 8% of ‘hoogleraren’, whereas half of our student population are women. These are the facts, and feminism is *one* of the movements that attempts to deal with it. This is done by exacerbating and exaggerating the question of the complicated power mechanisms that occur between men and women, where sexuality is the mediator of power relations. This is a very uncomfortable area, but it fulfills a *function*. See it as a worldwide movement that aims at looking at the status of women, taking masculinity and femininity as its indicators.

So feminism is not over and done with, and there is still work to be done. But is it also possible to be a ‘passive’ feminist?

There is a lot of talk about the third feminist wave. Nobody demonstrates on the streets anymore, because there is the internet: we meet *there*, we no longer demon-

strate on the streets. I think you should see it as an ongoing movement, a social evolution with different modalities. *Your* generation has to say which is the way to go.

I stepped out of the gender-program a few years ago, because I thought I said everything that I needed to say within the limits of my capacity to act in the world. I don’t have any authority to say that *this* is the way to do it or not. What I hear is that there is a great desire to have something political to say, but not in a particularly antagonistic manner, and not to the detriment of a home-life or having children. This is something my generation did a lot less. We were the first generation to break through many glass ceilings. Your generation is a lot more careful. That, and the men have changed and fathers are very willing to join in.

In the seventies there was a lot of violence. There is a bit of a mythology about the proper way to engage in political action. We need to dispel this mythology

“The problem of the *relative* discrimination of women absolutely persists”

by talking more to each other. Feminism is one way of doing this, because the evolution of a society is measured by the status of its women. The problems are far more complex now, compared to the seventies, because the categories of women are now far more complex. For example, now we have wealthier women hiring poorer women to do women's work, and the men continue running the world. So what have we achieved? To answer questions as such, we need to look at the models of emancipation that we have.

So feminism is more subtle now, which means it doesn't have to be rebellious anymore. But then again, there is evidently still a need for a social movement or a 'struggle'.¹ How does this add up?

I think the collective element is important here. Your generation was blasted from cradle to grave with hyper-individualism and harvests the fruit of the product of a free world. But thinking you can manage on your own is profoundly false. If you talk to anyone who has built any career, they will tell you: networks. Every woman, as Hilary Clinton quoted Eleanor Roosevelt, has a team of women (or men) that help her. You cannot do it alone, it is a really tough system. Look at the burn-outs, the therapy and the 'prozac-nation', as I call it. The statistics speak for themselves. The professionalization of everything in our culture is resolving in an increasing degree of competition.

The idea of a base for *us* was the collective or 'solidarity networking'. In our generation there was a strong sense of togetherness or to constitute a certain group, and I think this is crucial. In that sense feminism does not have to be a militant movement. The theory is that boys have male bonding, but girls do not sport as much or stay up late in bars, so male bonding and female bonding are very different. It is unclear how female bonding is happening at this point in time. But the movement must happen at the level of groups or collectives, not on that of the isolated individual.

We need others in order to obtain recognition in life. But does the society give you – the individual – a basis to be able to break through glass ceilings, or rather the other way around: is it actually the individual, or the heroine, say, Virginia Woolf, who provides this basis for others?

We call this, what you have just quoted, the case of the exceptional woman. The history on genius women is pretty dramatic. There are lots of studies now, for instance, of women who should have gotten the Nobel prize and didn't.² The example of the exceptional woman is interesting because it breaks away from the *mystique* of the genius. Virginia Woolf, or the Brontës, broke through something that is so out of reach for the vast majority of us. We put too much weight on exceptional cases: Virginia Woolf would have been

Virginia, with or without feminism. So I prefer to pitch it a little lower, because we do not want more dead heroines: the *sustainability* is crucial. So "yes, but" would be an answer: yes, we need heroines, but we want them alive, which means we need to sustain their accomplishments.

Does feminism fulfill the function to this sustainability?

Feminism is a mechanism by which we can compare notes with other women about the things that really matter. How much does it cost you to be where you are? How far are you prepared to stretch, knowing you are going to have to be twice as good as any man to get to where you need to go? And when you get there you'll be less paid anyway. This discussion can only be held with others, in a *collective*, which differs among generations. For men, for example, little has changed: being a father in your generation – or mine – is hell. We are in a profoundly masculine business culture. If you're taking paternal leave as a father, people will think you have gone completely mad. Patriarchy cracks down on men far harder than on women. Patriarchy is not just that of men versus women, but also the power of older men over younger men. The University is a perfect example: it is a cycle that repeats itself. So I think that is what the feminist movement is, it is literally a motion of language, ideas and courage to tell certain truths among yourselves.

Say, you show up all fresh at a meeting nine o'clock and everything has been played out the night before, during a night at the bar, all decisions have been made after business hours. This business corporate culture is atrocious. It is about these informal factors³ that the question arises: how far are you willing to go? It touches upon what we call 'the person', the person *is* the political. Feminism, in this light, is a tool for analysis. The factors are absolutely there, and they are thickly cultural. Can we still proceed on the assumption of *cultural homogeneity*, whether it is by gender, by ethnicity or by age? This cultural assumption and its impact it has on our professional lives has to be assessed. My point is this: address these factors lucidly and figure out how you will deal with them. It is pretty much in *your* hands. You are the decision-makers of tomorrow.

foto: Fleur Jongepier

When you mention ‘the person’ and politics and emancipation in general, to what extent does this hook up to what you have called “the moving away from the Kantian vision of ethics” on the one side and the intersubjective, interpersonal morality on the other?⁴

I’m very much a French philosopher. From Melbourne, where I was growing up, I really went for Paris (Sorbonne, FJ) to study with Foucault and other teachers who I became to admire most. And I think their reading of how power was changing has been absolutely prophetic. One of the things they taught me is that power in the present day is not a confrontational issue that some have and some don’t, but rather a complex strategic situation. This means that they attack this cultural negativity – which has now become a pathology. The pathology of always pointing and complaining, taking on the *misère du monde*, and not being very concrete when it comes down to offering alternatives either. This negativity was quite a confrontation for me when I became ‘hoogleraar’ at the age of thirty-three. But little by little it became *acting* as opposed to *reacting*. Don’t just be critical and point fingers, I say. *Do* something.

So the Kantian model of the judge of reason is not my model of philosophy. I think there is, as Deleuze rightly put it, no “little creature” that always knows better. There is a *real world* rather than a very insulate bubble. A bubble where protocols of reason and elaborate rituals of competition of alpha-males is what everything resolves around. I think there is a canonization of the history of philosophy, which breaks my heart, because it makes it a very boring discipline, in spite of the fantastic archive of texts that is available to us. Some reality-checks need to come in, I think, and French philosophy can help here, although it has been grossly misunderstood and misconstrued in the past. It is actually about the *practicality* and dematerialism: philosophy should be about *intervening* in the world.

I am very happy to have been able to set up a series of international lectures on cosmopolitanism, which *do* have a relationship to what is happening ‘out there’.⁵ It is a little experimental too, in daring to break the conspiracies of silence that is present in the Netherlands. They do not easily speak out. I therefore have enormous admiration for the way public history goes about engaging in the public world, to take Geert Mak as an example. But where is public philosophy? Why aren’t they talking about justice, euthanasia and tolerance? Deleuze and Foucault both shared a strong commitment to the present, and I think this is important for philosophers. For mostly they remain on the safe side, reading the same canonical texts of the same dead, old white men. Yes, one might say “but that’s philosophy”, but it is a graveyard that I want no part in. We need to give people food for thought: philosophy should not be an intimidation-machine. Do we

want to be the guardians of the grave or active citizens who use this incredible archive to inject ideas and help society?

“Where is public philosophy?”

1. Cf. Axel Honneth’s ‘struggle for recognition’. See his *Kampf um Anerkennung / Zur moralischen Grammatik sozialer Konflikte*. Baden-Baden : Nomos Verlagsgesellschaft, 1994.
2. Rosalind Franklin was never awarded the Nobel Prize, although without her research on DNA molecules, Watson and Crick would never have been able to build model at all. [FJ] See, for instance <http://www.ias.ac.in/womeninscience/Franklin.pdf>
3. Trans.: “Onzichtbare factoren” [FJ].
4. “The Kantian vision of ethics obliges people, and especially women, natives, and others to act morally in the name of a transcendent standard or universal rule.” See Rosi Braidotti, ‘Affirmation versus Vulnerability: On Contemporary Ethical Debates’ in *Symposium: Canadian Journal of Continental Philosophy*, vol. 10, no. 1, 2006, pp. 235–254.
5. David Held has recently held a lecture on cosmopolitanism and democracy. Next year Martha Nussbaum is planning to visit the Centre for the Humanities in Utrecht. More information see: <http://www.hum.uu.nl/cfh/projects>

Uitslag

We willen alle schrijvers hartelijk bedanken voor de leuke columninzendingen die we ontvingen. In ieder geval verdienen de originele inzendingen van Geertje Wijs en Jan Overwijk het om door jullie gelezen te worden, voor hen daarom een eervolle vermelding!

Maar de winnaar is Zwartedoos. Vanaf heden zal hij of zij de vaste column voor zijn rekening nemen.

Af

Zwartedoos

Zeggen dat het feminisme 'af' (bedoelde ze 'klaar?') is, zouden alleen rechtgeaarde feministen mogen doen. Misschien ook hedendaagse filosofiestudentes. Als zodanig zijn zij immers per definitie de altijd kritische 'out of the box'-denkers. In hun *messenger-bags* vindt u naast Dennett en Nietzsche ook (zij zijn:) fotocamera's (*créateur*); sigaretten (politiek activist en rechtsgeleerde); sportkleding (*anima sane*); anti-depressiva en/of ritalin (auto-empirisch psycholoog); labello (visagist) en tenslotte (gezondheidsgoeroe) een Jumbo-slaatje. Kortom, thuis op alle vlakken.

Geïnteresseerde oecumenisten als zij zijn, volgen ze daarom de vorderingen in de wetenschap op de voet. Zo wordt in de Volkskrant gepleit dat het feminisme gelogenstraft wordt door de biologie. Koren op de molen van de feminismemüde criticus. Volstrekt onhoudbaar, dat militante feminisme. Géén ge-zicht, zo'n vrouwelijke elektricien. Nooit op tijd want ze kunnen je huis niet vinden op een kaart. En gelijk janken als je d'r een pot augurken aanreikt. Dat is getest.

Feminisme vergist zich wellicht: eigenlijk had het er natuurlijk altijd al om moeten gaan of je als vrouw de keuzes die je maakt in alle vrijheid kunt maken. Je kiest er dáárom als vrouw voor je studententijd bekend met seksegenoten door te brengen in K-Sjot, daar jezelf te ontplooien. Andy Warhol had het over *15 minutes of fame*: de ruil naar vijf uur per week over vijf jaar is gauw gemaakt.

Zodra die tijd om is kiest men ervoor met Joop-Joost en een glaasje wijn in Woerden te gaan wonen. Enorm gat, maar lekker veilig voor de kids die je nooit zou nemen omdat je die krenge haat. Ging het toch kriebelen. Feminisme is 'af' en leidt uiteindelijk tot iets wat verdacht veel op het traditionele gezin lijkt. Zo is de cirkel rond in al zijn cynische glorie.

Onze commissaris-intern had laatst een gevoelige snaar geraakt in een discussie met eerstejaarsstudentes over of feminisme niet overdreven was. Ze buitelden over elkaar heen om te ontkennen dat ze zulk feminisme onderschreven. Maar écht feminisme

is pas 'klaar' als deze ons een man-vrouwverhouding oplevert die méér is dan de onttoverde traditionele. De onwaarschijnlijkheid van een spoedige vervulling van dit vooruitzicht maakt feminisme tot een levenslange *commitment*.

Oorijzers en genderbending

Geertje Wijs

Ik voelde het aan mijn water: gender dat gaat toch over mannen en vrouwen? Of misschien over kenauw en mietjes? Ze zeggen dat het begon in 1968 met Robert Stoller, een psycholoog die het boek 'Sex and Gender' uitbracht. Maar nou las ik gisteren zo'n postmodern woord als 'genderbender', en wat mag dat dan wel wezen? 'Je bent me d'r een genderbender!' wordt dat wel eens gezegd? Het verwijst naar iets, maar naar wat is onduidelijk. Het blijkt onder meer te gaan over de socio-culturele invulling van mannen- en vrouwenrollen. Het mannelijke in vrouwen, het vrouwelijke in mannen. De Amerikaanse filosofe Judith Butler noemt het 'gender trouble', want die vermenging van d'aloude geslachten is misschien realiteit een pretje is het niet vanzelfsprekend. Maar de mensen die denken dat genderbending iets van deze tijd is die hebben het mis hoor!

Kijk naar mijn overgrootmoeder Hermien: ze kwam van Yerseke en die deed al aan genderbending in 1929. Ze nam het hele boerenbedrijf van mijn bet-overgrootvader over. Dertig bunder groot. In die tijd waren ze op Zuid-Beveland al bezig met genderbending. Je kunt dat nalezen in 'Lijf en leden. Gender en het historische lichaam' uit 2008. Margreet van der Burg laat zien hoe destijds in het tijdschrift 'de Plattelandsvrouw' al een verwoede correspondentie gaande was over de juiste werkkleding voor vrouwen op het boerenbedrijf. Mijn overgrootmoeder trok gewoon een overall aan in plaats van een borstrok met schort. De kleppen van haar oorijzers boog ze zo dat ze op de tractor ook als achteruitkijkspiegels konden dienen.

Zo ging dat in die tijd.

Na de oorlog nam mijn oma de hele gender trouble, inclusief overall, van Hermien over. En toen ik achttien werd en van school kwam zei ze tegen mij: 'Jij hebt een goed stel hersens. Ga jij maar filosofie studeren want in dat bedrijf is in geen 2000 jaar een vrouw gezien'.

Dus dat deed ik en nu ben ik tweedejaars bachelor. Thuis vertel ik tijdens het haringkaken dan over de Utrechtse filosofie en dan zingen we steeds dat liedje van Cliff Richard: *Son, you are a bachelorboy, and that's the way to stay. Son you'll be a bachelor boy until your dyin' day...* en dat zingen we niet zomaar hoor! Want vrouwen kunnen al helemaal beter eeuwig bakvis blijven als je weet wat een van die uiterst zeldzame vrouwelijke filosofen ooit heeft gezegd! Het was Simone de Beauvoir en die heeft gezegd 'Een man veroveren is een kunst, hem te behouden een fulltime baan'. Vandaar dat vrouwelijke filosofen nooit aan de bak kwamen!

Karel Abeljouw (1635-1702)

Jan Overwijk

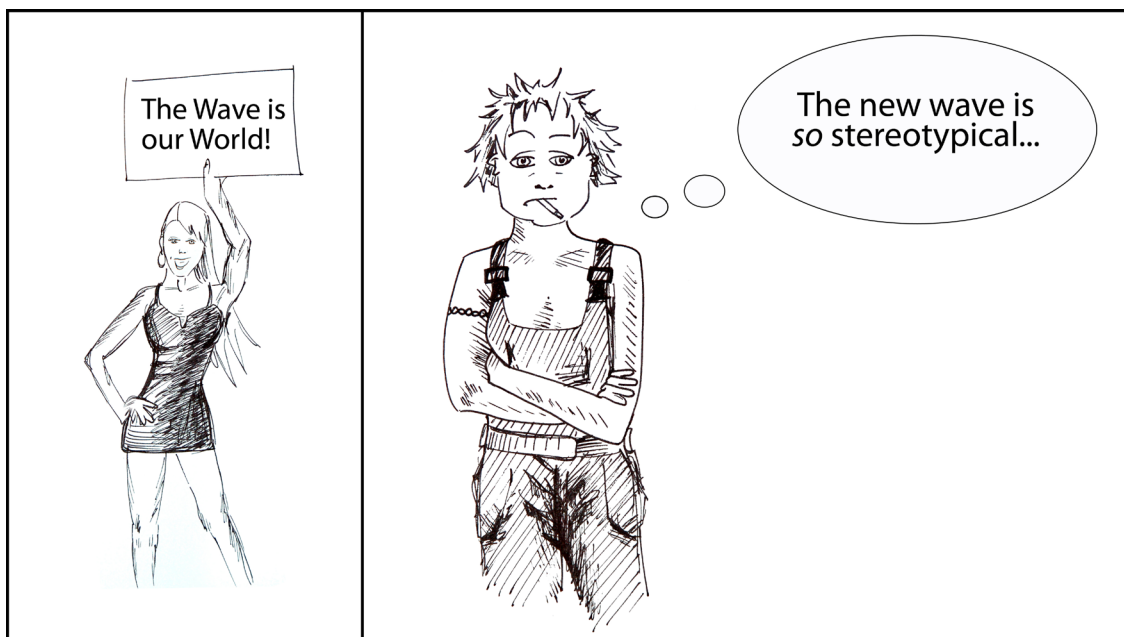
Karel Abeljouw was een invloedrijke zeventiende eeuwse Groentoloog uit Engeland. Hij was geïnspireerd door Newton, toen hij de zwaartekrachtwet opstelde, nadat hij een appel op zijn hoofd had gekregen. Bekend is Abeljouw om zijn Trias Fructica, de huldiging dat ten minste drie verschillende soorten vruchten of groenten beschikbaar moeten zijn aan de bevolking op een willekeurige tijd.

Zoals duidelijk werd uit zijn gepubliceerde brie-

ven over en weer naar Albert Sperge, heeft Karel Abeljouw zijn snijboontjes graag gesneden. Dit leidde destijds tot vurige oppositie van Willem Interpeen, die de zijne veel liever gedopt ziet. De argumenten die ze daarvoor aanhaalden klinken voor moderne oren onaanvaardbaar, maar laten we hun geschriften in de context van hun tijd bekijken.

In de tijd dat Karel Abeljouw schreef, was de notie dat witlof superieur was aan bruine bonen algemeen aanvaard en onbetwist. Destijds werden bruine bonen alleen gegeten door de armste onderklasse. Ze werden verhandeld vanuit Afrika, waarna ze in Amerika opgeslagen werden naast de katoenvoorraad. Het is hierom dat de heer Abeljouw dit ook als uitgangspunt nam. Was hij in onze tijd geboren, dan zou hij welzeker de eerste zijn om zijn geschriften af te keuren.

Wel was hij zijn tijd ver vooruit toen hij in 1678 lid werd van de Appèl-groep, die de sterk controversiële notie ondersteunde dat appels geschild moesten kunnen worden. In 1682 werd hij hierom beschuldigd van Godslastering, omdat dit uiteraard haaks stond op de heersende doctrine van de Kerk dat appels gegeten dienden te worden zoals God die had geschapen: met schil. Als gevolg hiervan werd hij gedwongen naar Frankrijk te vluchten, waar hij in contact kwam met Ferdinand Ruit, die een grote invloed op hem zou hebben. Toen men in 1688 op grote schaal aardappels en uiteindelijk ook appels ging schillen door de uitvinding van het schilmesje in 1687, brak de Groene Revolutie uit. De regering werd onthoofd en Abeljouw keerde terug naar Engeland. Een jaar later publiceerde hij zijn meest invloedrijke werk: *On the Nature of Vegetables, and What We Can Know About Them: The Potato Peeled*.

FLEUR JONGEPIER

Hannah Arendt als 'exception woman'

NORI SPAUWEN

Toen Hannah Arendt in 1959 op Princeton University werd uitgenodigd om daar de eerste vrouwelijke professor te worden, dreigde ze deze uitnodiging van de "distinguished gentlemen of the snobbish university par excellence" af te slaan omdat de universiteit volgens haar te veel nadruk legde op het aspect van "de eerste vrouw". Vanwaar deze felle houding? Waarom zou het kwaad kunnen om te benadrukken dat zij de eerste vrouw was die een dergelijke benoeming ontving? Het was toch, vanuit een genderperspectief, een historische gebeurtenis die zeker niet vanzelfsprekend was, een stap voorwaarts, zoals Obama's benoeming tot president dat nu is voor Afro-Amerikanen?

Arendt had echter zo haar redenen voor deze sterke reactie. Zij gruwde ervan een 'exception woman' te moeten zijn, een exotisch en interessant exemplaar van een gemarginaliseerde groep. Dit herinnerde haar teveel aan de status van 'exception Jew'; de enkele excuusjoden die in het Duitsland van voor de Tweede Wereldoorlog werden opgenomen in de hoogste maatschappelijke kringen, omdat ze zo lekker duister en intrigerend waren in al hun afwijkende Joodsheid: iemand om mee te pronken op diners met welgestelde vrienden. Dus toen een aantal mannen na de lezingen op Princeton haar vertelden dat zij het op prijs stelden om les te krijgen van een vrouw, was Arendt's reactie in haar eigen woorden: "Ever so slightly tipsy, I enlightened these dignified gentlemen about what an exception Jew is, and tried to make clear to them that I have necessarily found myself here an exception woman."¹

Hannah Arendt heeft ook altijd geweigerd zich in te zetten voor de vrouwenbeweging die actief was in

de VS in haar tijd. Zij vond het onzinnig om politieke actie te voeren voor iets abstracts als "de vrouwenbeweging"; liever zag zij dat deze vrouwen zich inzetten voor concrete doelen. Ook hier was haar houding vergelijkbaar als die ten opzichte van de Joodse zaak. Ze vond het net zo onzinnig om Joodse politieke aangelegenheden te scheiden van 'normale' politieke aangelegenheden als ze het vond om apart actie te voeren voor het vrouwenfront.

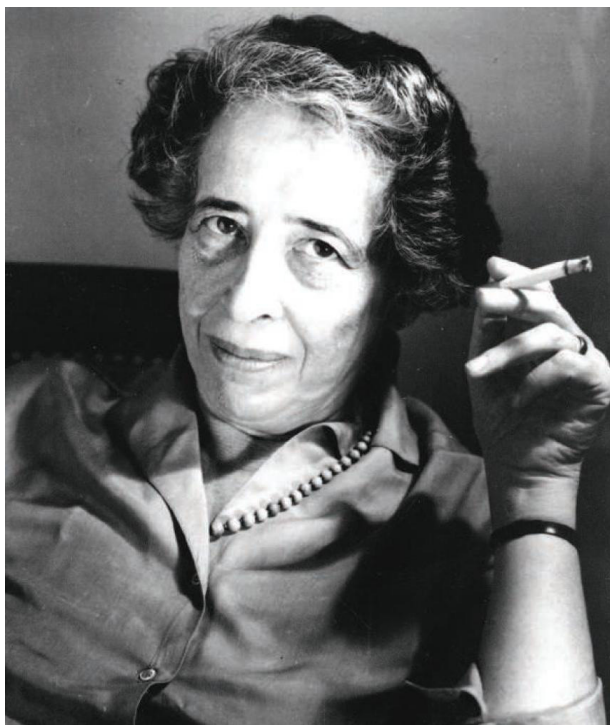
Deze weigering om de strijd van vrouwen te steunen is haar niet altijd in dank afgenomen door feministen. Overigens heeft haar houding ten opzichte van de Joodse zaak haar ook heel wat negatieve reacties opgeleverd. Toen een hoogleraar Joodse mystiek haar een gebrek aan liefde voor het Joodse volk verweet, antwoordde Arendt: "U heeft gelijk, ik word niet bewogen door een dergelijke liefde, en wel om twee redenen: ik heb nog nooit in mijn leven een volk of collectief liefgehad (...) en ten tweede, deze "liefde voor de Joden" komt me nogal verdacht voor, omdat ik zelf Joods ben."²

Hannah Arendt vond het vreemd om mensen te bewegen tot liefde voor het collectief van de vrouw (of de Jood). Wat zij wilde vermijden was dat personen uit deze groepen zouden worden beschouwd als 'entertainingly different'. In plaats van dat haar benoeming tot professor op Princeton werd bejubeld als een historische gebeurtenis, wilde ze dat deze gebeurtenis vanzelfsprekend zou zijn.

Hannah Arendt vond het vreemd om mensen te bewegen tot liefde voor het collectief van de vrouw (of de Jood). Wat zij wilde vermijden was dat personen uit deze groepen zouden worden beschouwd als 'entertainingly different'. In plaats van dat haar benoeming tot professor op Princeton werd bejubeld als een historische gebeurtenis, wilde ze dat deze gebeurtenis vanzelfsprekend zou zijn.

1. Elisabeth Young-Bruehl, Hannah Arendt. For Love of the World. p. 272

2. Hannah Arendt. Eichmann in Jerusalem. p.19

Is courage a masculine virtue?

Yes, sort of...

HARVEY MANSFIELD

Courage is not solely for men, but it is mainly for men. The Greek word for courage is *andreia*, which comes from *he-man* and also means manliness. The Greek philosopher Aristotle was, however, critical of the implication in his language that courage was for men only. He said something not so definite: men find it easier to be courageous than women, and women find it easier to be moderate than men.

We all know of courageous women unafraid to risk their lives in defense of a principle — Ayaan Hirsi Ali, for example. We know of many more women who would defend their children with their lives, the sort of action that made Rudyard Kipling say that “the female of the species is more deadly than the male.” And we know women who can rise to the occasion, overcoming their ordinary characters, like Grace Kelly in the film *High Noon*, a pacifist who shoots an outlaw who is about to shoot her man.

Aristotle makes this remark in the *Politics*, because such inclinations are relevant to politicians who must know the natures of those they rule. But in the *Ethics* he speaks of courage as a virtue, and does not mention this sex difference. The reason is that virtues are not suggested to us but are demanded of us, and Aristotle does not want to give excuses for not being virtuous based on human weakness (you notice he impartially does not excuse men for being rowdy). The ethical way of treating this question is not so forgiving of women as the political way, which is more accommodating of their tender natures.

But do women in fact have more tender natures than men, making them less apt for courage?

It's not a question that would have been raised as a public issue before our time. Previously it was taken for granted that men and women were different, especially regarding courage. The same Aristotle who implicitly demanded courage of women also said that courage was especially to be found in battle. One gets “the red badge of courage” in war, and women were not thought to be cut out for war. To kill women in war was considered barbaric because women were by nature non-combatants.

Our thinking today offers two objections to this universal verdict of common sense. The first comes from feminism, particularly the feminism that began

with Simone de Beauvoir's *Second Sex*, first published in English in 1953, which denies any and all sex differences in human nature. The second is in our social science, which is hostile to common sense and unwelcoming to “natural inclinations” of any sort.

Since de Beauvoir's book, feminism has been committed to the position that the sexes are not essentially different. To deny this, or to imply that it is wrong, is to be guilty of essentialism, a grave sin in both reason and morality. Essentialism makes reason rigid and morality judgmental. It turns one into a bully hiding behind the excuse that God or nature made things the way they are, leaving men with no choice but to discriminate against women.

Of course, feminism in its latest phase is less radical than the de Beauvoir model, and also less interesting. Feminism has succeeded in making its point that women should be excluded from nothing, and so most women think that it is time for détente between the sexes. They find they are attracted to men after all, even to manly men, and they often hesitate or refuse to call themselves feminists. In theory they are still very reluctant to admit that women are less capable than men in any regard, for they see no reason to make unilateral concessions that may turn out to their disadvantage. Some women may want to join the military, and though most women would not follow them, they would not prevent them.

In practice today most women, especially younger ones, yield somewhat, admitting if only by implication that natural sex differences do exist. They are willing to let men be men, subject to the age-old criticism that today's women have begun to indulge in once again. This criticism is not the attack on the chauvinism of the entire male sex characteristic of radical feminism, but the polishing of morals and manners that a woman reserves for her man. For “her man” has reappeared. This is a sign that women are, if only in practice, ready to admit (again by implication) that they don't mind counting on — which means depending on — a man. For their part, men have largely dropped any objections to having women at work with them. If some women want opportunity for courage, they perhaps think, let them have it.

Giving women equal opportunity for displaying courage does no obvious harm if the need for courage

remains clear. It would not be good to measure the amount of courage we need from the willingness of women to produce half of it. Less obvious harm might result from the loss of tenderness, and the loss of esteem for tenderness, in women. Do we really want two tough, aggressive sexes instead of one tough, the other tender? And do we want to dispense with gallantry in men, which is related to protectiveness in husbands?

Social science, like feminism, has no appreciation for natural inclinations. It tries to isolate what is natural or inherent from what is conventional or constructed, so that a certain trait is either one or the other — or a combination of pure nature and pure convention. But courage is never purely one or the other; it is both, working together, human choice giving specificity to nature's given inclinations. The result of too much exactness is social science studies concluding either that there is no room for human choice — women are fated to be timid — or that there is no guide for human choice — women can do anything they please. Responsible choice guided by the inclinations of human nature is abandoned, and social science of-

fers partial and partisan studies supposedly proving that women are either prisoners or conquerors of their inclinations. Social science sets itself against the impressions of common sense, yet studies in social psychology and evolutionary biology tend to confirm those impressions, otherwise known as “traditional stereotypes.” Social science blunders into popular discourse, destroying the authority of common sense and replacing it with confusion.

Not to be excluded from anything open to men seems to be the most powerful desire of women today. Women want to be able to say they can do anything. Men do not feel this about themselves, vaguely aware as they are that women are indispensable. Perhaps the best contribution they can make now to understanding between the sexes is to refrain from asking women to prove they can do anything.

Harvey Mansfield is Professor of Government aan Harvard University. Hij is auteur van 'Manliness' (Yale University Press). Dit artikel verscheen eerder, in een iets uitgebreidere vorm, in het Amerikaanse tijdschrift In Character – Courage (2009).

Reactie

De liefde voor het verschil

SANDRA HEERMA VAN VOSS

De professor moest huilen. Het was niet mijn bedoeling geweest om filosoof en politicoloog Harvey Mansfield tijdens ons gesprek in de salon van zijn Amsterdamse hotel te ‘breken’, zoals dat in cynisch journalistenjargon heet. Integendeel. Mansfield had al mijn positieve vermoedens bevestigd en zich een onderhoudende prater betoond: koppig waar het zijn stokpaardjes betrof, maar bang voor geen enkele vraag, alert, vol humor. Het interview was omgevlogen, en we waren het gaandeweg steeds meer eens geworden.

We vonden elkaar in de gedeelde observatie dat mannen en vrouwen anno 2008 – het interview, voor de boekenbijlage van NRC Handelsblad, vond ruim een jaar geleden plaats – in verwarring verkeerden over hun rol in de maatschappij. Dankzij de seksuele revolutie en het feminisme zijn vrouwen seksueel en financieel onafhankelijker dan ooit; twee verworvenheden die in het algemeen als winstpunten worden aangemerkt, terwijl de keerzijde minstens even zichtbaar is.

Vrouwen die geen betaald werk hebben, bijvoorbeeld omdat het moederschap alles van ze vergt, voelen zich de mindere van vrouwen met een baan. Vrouwen die werk en moederschap trachten te com-

bineren, hebben vaak het gevoel op beide terreinen tekort te schieten. En vrouwen die ten volle profiteren van de hun geboden vrijheden en boven alles onafhankelijkheid najagen, schrikken als de jaren waarin ze moeder hadden kunnen worden opeens voorbij zijn.

Tot zover was dit voor mij gesneden koek: ik ben een vrouw, en ken de varianten van het moderne vrouwenleven uit mijn directe omgeving. Waar Mansfield me de ogen voor opende, is dat mannen net zo goed in de war zijn. Sterker nog: ze zijn dolende. Waarin kunnen zij zich nog van vrouwen onderscheiden? Waar zijn zij nog nodig, onontbeerlijk?

Volgens Mansfield heeft een man uitdagingen nodig, taken die zijn volle kracht en concentratie vergen. Of het nu aangeboren is of niet, jongetjes slaan om zich heen op het schoolplein, schreeuwen veel en winnen graag; net zo leven volwassen mannen op als iets (of het nu voetballen, autorijden of koken is) een strijd wordt, en ze erin kunnen uitblinken. Als die competitieve aard niet in goede banen geleid wordt, aldus Mansfield, ontstaat er onheil. Ongerichte mannelijkheid is agressief en destructief.

Aangenomen dat Mansfield in stereotypen spreekt en er natuurlijk ook niet-competitieve mannen be-

staan, vallen nogal wat verschijnselen op hun plek als je bereid bent om zijn theorie serieus te nemen. Voetbalvandalen. Marokkaanse 'rotjochies', zonder rolmodel en zonder doel. En voor mij, dichterbij huis: mijn neef, overbeschermd enig kind van hoog opgeleide ouders, die zich zodra dat wettelijk mogelijk was vrijwillig bij het leger aanmeldde. Volgende maand vertrekt hij op zijn derde, gevaarlijke missie. Naar zijn motieven kan zijn familie alleen maar gissen.

Bij de verschijning van *Mannelijkheid*, het boek dat de aanleiding voor zijn bezoek aan Nederland vormde, kreeg Mansfield een lawine van kritiek over zich heen. Vooral van vrouwen: zowel in recensies als tijdens discussieavonden vielen die hem fel aan op zijn vermeende pleidooi voor een terugkeer naar de oertijd. Debatcentrum De Rode Hoed plaatste onder meer feministisch publiciste Stine Jensen tegenover de Harvard professor, die haar aantijgingen met een glimlach pareerde. Hij had ze al zo vaak gehoord.

Wat zijn criticasters niet (willen) zien, is dat Mansfield met zijn pleidooi voor de verschillen tussen man en vrouw beide seksen een dienst bewijst. Een sekseneutrale maatschappij, betoogt hij overtuigend in zijn boek, is op de werkvloer misschien een handzaam ideaal, maar voor de rest van het leven is het een ramp. Mannen en vrouwen zijn anders. Ze vul-

len elkaar aan. De miljoenen ouders die in dit tijdperk van stijgende echtscheidingspercentages in hun eenzame kinderen moeten opvoeden, ondervinden aan den lijve hoe moeilijk het is om vader en moeder, man en vrouw ineen te zijn.

En zelfs als ze het er nog niet eens zo slecht vanaf brengen, is er een gemis: de liefde, idealiter de basis en het bindmiddel van elk gezin. Ik vroeg Mansfield naar zijn eigen vrouw. Die had niet gewerkt zolang de kinderen klein waren, vertelde hij. Later zette zij zich aan het vertalen; ze vertaalden samen werk van de Franse filosoof Alexis de Tocqueville. Uit alles bleek dat Mansfield zijn vrouw niet als zijn mindere beschouwde. Van hen tweeën was hij nu eenmaal kostwinnaar, een rol die hem altijd met trots had vervuld, terwijl zij zich thuis aan het gezin gewijd had.

Toen haperde Mansfield opeens; zijn ogen vulden zich met tranen. Ik gebaarde of ik de taperecorder uit moest zetten, maar hij wuifde het weg; het was zo weer over. "Mijn vrouw is vorig jaar overleden", zei hij zacht. Opeens zag ik dat hij een man van in de zeventig was. Ik wilde hem troosten, maar wist niet hoe.

Sandra Heerma van Voss werkte als redacteur bij NRC Handelsblad en is thans freelance journalist(e).

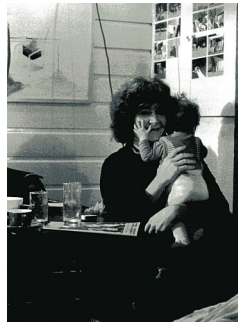
De schaamte voorbij

ERIN VAN DE WEIJER & MEREL TERLIEN

De Nederlandse feministische klassieker *De schaamte voorbij* is geschreven door Anja Meulenbelt en is gepubliceerd in 1976 gedurende de tweede feministische golf.

Tijdens deze golf strenden vrouwen voor de herverdeling van huishoudelijke taken en betaalde arbeid, vochten zij tegen de dubbele seksuele moraal, en voerden zij strijd voor het recht op abortus. Tevens maakten zij zich hard voor een aantal, van oudsher, eerste-golf-issues als onderwijs en politieke participatie.

Met *De schaamte voorbij* vertelt Anja Meulenbelt haar levensgeschiedenis. Door haar schrijfstijl lijkt het verhaal soms op een dagboek, al is het dat niet. In *De schaamte voorbij* plaatst ze haar leven in een politiek licht, met de nadruk op de sociale verschillen tussen mannen en vrouwen. Deze verschillen ondervindt Meulenbelt persoonlijk in haar vele intense relaties met zowel mannen als vrouwen. Ze komt in de wereld van de vrouwenbeweging terecht door haar frustraties aangaande de ongelijke posities van mannen en vrouwen. In haar relaties met mannen is haar geliefde vaak al getrouwd, en kiest hij uiteindelijk toch niet voor haar. Als ze iets krijgt met een getrouwde vrouw, Anna, blijkt dat ook lesbische relaties niet alleen maar rozengeur en maneschijn zijn; Anna kiest uiteindelijk na een heftige verliefdheid voor haar gezin en laat Anja in de steek.

Meulenbelt heeft het gevoel beter begrepen te worden door de vrouwen (dan de mannen) in haar omgeving. Langzamerhand richt ze praatgroepen op, gaat ze in een woongroep met vrouwen wonen en bezoekt ze vrouwenkampen. Overal heerst een gevoel van wederzijds begrip, een gevoel wat ook als een soort bevrijding werkt. In de schijnbaar ongerelateerde verhalen van vrouwen blijken patronen te zitten, de praatgroepen zijn een feest van herkenning: “Ervaringen tuimelen over elkaar heen, nauwelijks geduld om elkaar uit te laten praten. Blijkbaar stonden we allemaal op barsten. Al onze moeilijkheden met relaties, seks, jaloezie, eenzaamheid. Met een man leven of zonder. Meer relaties of juist niet. Kinderen of niet. De mannen op ons werk. De mannen in de linkse beweging. Andere vrouwen. Onze moeders. Er gebeuren vreemde dingen met me. Een warm gevoel in mijn buik”.¹

De schaamte voorbij had destijds veel impact. Meulenbelts openheid was tot dan toe ongekend; (autobiografische) verhalen als die van haar waren uitsluitend te horen in (besloten) vrouwenpraatgroepen of waren anoniem opgetekend in vrouwenkranten als *De Bonte Was*.

Meulenbelt bereikte in tegenstelling tot deze feministische spreekbuizen met haar boek bovendien een groot publiek; haar werk werd zelfs in acht talen vertaald. Bas Heijne kenmerkt *De schaamte voorbij* als het eerste ‘bekenenisboek’ uit de Nederlandse literaire traditie: “Als literair genre was *De schaamte voorbij* nieuw: ik heb geleefd en geleden, zodat anderen daar inspiratie uit kunnen putten. Een levensgeschiedenis met de allure van een hedendaags heiligenleven – veel lijden, veel tranen en dan ineens het licht – opgeschreven door de heilige zelf”².

De publicatie was baanbrekend omdat Meulenbelt in haar boek tornt aan een belangrijke impliciete feministische norm uit die tijd. Binnen de vrouwenbeweging diende je destijds andere vrouwen als gelijkwaardig te beschouwen (en bejegenen), mocht je niet te veel ambitie hebben en mocht in praatgroepen officieel alles worden gezegd – maar moest de inhoud in werkelijkheid links en pacifistisch van aard zijn. Meulenbelt breekt in haar boek met de gelijkwaardigheidsnorm. Ze schrijft dat er sterke vrouwen nodig zijn waar andere vrouwen zichzelf mee kunnen identificeren en die durven te zeggen wat er gezegd moet worden zonder afgeschrikt te worden door de mening van anderen. Zij stelt dat zij daar één van is en suggereert volgens Vilan van de Loo daarbij dat ze anders, en misschien wel getalenteerder is, dan (veel) andere vrouwen. “Gevaarlijke gedachten voor een vrouwenbewegingvrouw”³, aldus van de Loo.

Duidelijk is dat Anja Meulenbelt met *De schaamte voorbij* haar licht wil werpen op het persoonlijke aspect van de politieke bewegingen in de jaren zestig en zeventig. Het is een verademing om iemand zonder schroom, recht voor haar raap haar levensverhaal en visie, gedomineerd door het sociaalfeminisme, te horen verkondigen. Bovenal blijft *De schaamte voorbij* voor ons het persoonlijke verhaal van een mens, een mens die fouten maakt, vooroordelen heeft, leert en niet leert van haar ervaringen; een mens als alle mensen.

1. Meulenbelt, Anja (1976). *De schaamte voorbij*. URL: http://www.dbnl.org/tekst/meulo17scha01_01/meulo17scha01_01_0014.htm#17, voor het laatst geraadpleegd op 14 februari 2009.

2. Heijne, Bas (1996). *De hemel op aarde*. URL: <http://www.nrcboeken.nl/recensie/de-hemel-op-aarde>, voor het laatst geraadpleegd op 14 februari 2009.

3. Loo, Vilan van de (2005). *De vrouw beslist – De tweede feministische golf in Nederland*. Wormer: Inmerc bv. p. 155

Janneke en Jip

DE REDACTIE

Poppenwas

Jip doet de was. Hij moet twee jurkjes van Poppejans wassen. En twee broekjes en een heleboel sokjes. Allemaal voor de pop. Mag ik ook eens wassen? vraagt Janneke. Even dan, zegt Jip, maar netjes, hoor. En niet te hard spetten. Jip heeft een echte tobbe. En echt sop erin. En als het schoon is, moet hij het uitspoelen. En dan moet hij het ophangen. Aan de lijn. En hij heeft wasknijpers. Mag ik het doen? zeurt Janneke. Nee, zegt Jip. Dat doe ik zelf. En hij hangt de kleertjes keurig aan de lijn. Maar o, daar gaat Janneke er vandoor met de wasknijpers. Ze is boos omdat ze niet mag helpen. Pak me dan, pak me dan! roept ze. Jip loopt heel hard achter haar aan. Daar heeft hij haar gevangen. En hij probeert de wasknijpers af te pakken. Maar Janneke neemt een wasknijper. En zij zet de wasknijper op Jips neus. Au, au, gilt Jip. En hij trekt het ding er gauw af. Nu hebben ze wel echt ruzie. Moeder komt aanlopen en ze zegt: Wat is dat nou, Janneke? Geef dadelijk die knijpers aan Jip. Janneke doet het. En Jip gaat verder met de was. De zon schijnt. En de was zal heel gauw droog zijn. Je hebt een mooie schone was, zegt moeder. Maar Janneke is boos. Ze steekt haar tong uit. Stoute Janneke.

Splinters

Janneke heeft een timmerkist. En Jip staat te kijken. Mag je dat? vraagt Jip. Mag je daar een spijker in slaan? Ja, zegt Janneke. Dat mag. Dat moet! Ze slaat een spijker in een plank. Het is erg moeilijk.

Want de spijker gaat krom. En telkens slaat ze bijna op haar vingers. Au! roept Janneke. Mag ik ook eens? vraagt Jip. Het is erg moeilijk hoor, zegt Janneke. Dan gaat Jip het proberen. Hij pakt de hamer. En hij slaat. Hij slaat heel erg hard. Kijk nou, zegt Janneke. Nou is de spijker helemaal krom. Dat heb jij gedaan. Nou kan hij er niet in! Jip kijkt heel beteuterd. Maar ik heb niet

op mijn vingers geslagen, zegt hij. Nee, maar nu kan de spijker er niet meer uit. En hij kan er ook niet meer in. Janneke gaat nu werken met de nijptang. Hou jij de plank eens vast, zegt ze. Jip houdt de plank vast. En Janneke trekt heel hard. Ze worden allebei vuurrood. Vuurrood van de inspanning. Floep daar glipt de plank uit Jips vinger. En Janneke rolt op de grond. Daar ligt ze, met de nijptang en de plank. Laten we maar iets anders gaan doen zegt Jip. Goed, zegt Janneke. Maar dan kijkt ze naar haar hand. Ik heb een splinter, zegt ze. Jip kijkt ook naar zijn hand. Ik ook,

zegt hij. O, o, ze hebben allebei een splinter in hun hand. Een hele diepe splinter. Hij zit onder het vel. Bij Janneke. En bij Jip ook. Samen gaan ze naar Jannekes vader. Tjonge, zegt vader. Dat is lelijk. Die moet ik er uithalen. Even flink zijn hoor. En hij begint met Janneke d'r splinter. Ik huil niet, zegt Janneke. Zie je wel, ik huil niet. Nee, Janneke is heel flink. Zij huilt helemaal niet. En hoep daar is de splinter al. Nou Jip, zegt vader. Net zo flink zijn als Janneke hoor. Maar Jip is niet zo flink. Hij huilt. Hij brult. En ik ben er nog niet eens aan geweest, zegt vader. Ik heb je nog niet eens aangeraakt. Kom maar, ik doe je geen pijn. En dan ineens, is Jips splinter er ook uit. Zie je nou wel, zegt vader. Het was niets. Maar jij was niet flink,

zegt Janneke. Ik wil ook nooit meer timmeren, zegt Jip. Het is ook geen werk voor jongens, zegt vader. Janneke is een echte timmervrouw. Maar jij bent geen timmerman, Jip. En Jip lacht alweer.

Het origineel van deze verhalen van Annie M.G. Schmidt is te vinden op <http://www.babyboardrent.nl/diversen/verhalen/index.shtml>

Verhaaltjes voor het slapengaan

RAGNAR VAN ES

Louann Brizendine, *De vrouwelijke hersenen: Waarom vrouwen anders zijn dan mannen*. Met een voorwoord van Margriet Sitskoorn (Amsterdam: Sirene, 2007). ISBN nr.: 978 90 5831 434 5. Prijs: € 19,95.

Kennis is macht, moet de Amerikaanse psychiater Louann Brizendine gedacht hebben, ook al is die 'kennis' dan uiterst omstreden of misschien zelfs pseudowetenschappelijk. Volgens Brizendine nemen vrouwen de wereld anders waar dan mannen. Als vrouwen die verschillen beter leren kennen, zullen zij beter in staat zijn om hun werkelijkheid en die van de maatschappij als geheel te veranderen. Het toverwoord? Neurowetenschap! Brizendine pretendeert dat je op basis daarvan 'de' vrouw beter kunt leren begrijpen: wat vrouwen vrouw maakt ligt besloten in de structuur en chemie van de hersenen. Zo kunnen hormonen de waarden en wensen van een vrouw vormgeven en haar van dag tot dag vertellen wat belangrijk is. Als je weet dat je prikkels worden aangestuurd door een biologische hersengesteldheid, dan heb je meer kans om daar met andere krachten tegenin te werken en controle te krijgen over je lot.

Brizendine's bewering dat vrouwen heel anders zijn dan mannen heeft tot veel discussies geleid. Het boek lijkt zich daarmee namelijk in de traditie te plaatsen van de pseudowetenschappelijke literatuur die de 'onoverbrugbare verschillen' tussen mannen en vrouwen centraal stelt. Feministen zijn er niet over te spreken, want het bevestigt de oude stereotypen over vrouwen waar zij zo lang tegen gevochten hebben. Voor Brizendine bestaan 'unisekshersenen' echter niet; "dat is een biologische realiteit". Maar is dat wel zo? Veel sociologen en collega-psychiaters zijn sceptisch: op de meeste gebieden zijn er, *statistisch gezien*, geen significante verschillen tussen de beide seksen. De gemiddelde man en de gemiddelde vrouw verschillen op de meeste punten minder van elkaar dan twee vrouwen

die aan de uitersten van het statistisch spectrum zitten. Op grond daarvan kun je weinig zeggen over de afzonderlijke hersenen van mannen en vrouwen.

Toch probeert Brizendine twijfelachtige 'statistische' verschillen te verkopen als de waarheid over *de* vrouwelijke hersenen, en daarmee over *de* vrouw. Te veel klinkt het als een artikel in een damesblaadje, alsof zij ons niet wil lastigvallen met feiten. In plaats daarvan biedt zij hooghartige generalisaties. Maar de verklaringen blijven anekdotisch en de bewijzen onvoldoende. Ook hanteert Brizendine aanstellerig taalgebruik en vage metaforen. Zoals een neuropsycholoog schreef: "Geen doorwrochte wetenschap, maar een verhaaltje voor het slapengaan."

Filosofische kalender

► Maand maart: Filosofisch Café

Wat is privacy ons waard? Met filosoof Noëmi Manders-Huijts, columnist Jonne Hoek, gespreksleider Marcel Becker.

Iedere eerste dinsdag van de maand, Café Trianon, Berg en Dalseweg 33 Nijmegen, begint op: dinsdag 3 maart 2009 om 20:00 uur, € 2,-
<http://www.filosofisch-cafe.nl/3maart2009.html>Symposia /Lezingen

► 14 maart: Pelgrimstocht Erasmus

De jaarlijkse voettocht (ca 28 kilometer) van Erasmus (Woudestein, Rotterdam) naar “de andere Erasmus-stad”, Gouda (waar hij opgegroeid is): door de stad en de polder, langs vennetjes, houtwallen en broedende zwanen. Onderweg lezen we gedeelten uit Erasmus’ Samenspraken, waarin Erasmus ons allen, net als in de Lof der Zotheid, een spiegel voorhoudt 09:15 tot 18:00, € 6,00 (studenten € 4,00)
<http://www.eur.nl/>

► 14 maart: **Discussie het dier in de literatuur**
Het dier in de literatuur is het thema van de Boekenweek 2009. Een discussie met René ten Bos auteur van Het geniale dier, en Stine Jensen, filosoof en literatuurwetenschapper.

Concertgebouw De Vereeniging, Keizer Karelplein 2-d, Nijmegen, 20:00, € 10,- (met korting € 7,50)
<http://www.ru.nl/sp/boekenfeest>

► 18 maart: Lezing Hannah Arendt

De Volksuniversiteit Amsterdam nodigt u uit voor een lezing over Hannah Arendt. Spreker: Robert Snel.

Rapenburgerstraat 73, Amsterdam, 19:30 tot 21:30, € 10,-
<http://www.volksuniversiteitamsterdam.nl/>

► 19 maart: Discussie over Spinoza: grenzen van de vrijheid

Verschillende kunstenaars, dichters en essayisten discussieren over het vrijheidsidee van Spinoza. In het Engels.

Castrum Peregrini, Herengracht 401 Amsterdam, 20:00, gratis
<http://www.castrumperegrini.nl/>

► 25 maart: Lezing over Habermas

De Volksuniversiteit Amsterdam nodigt u uit voor een lezing over Habermas. Spreker: Derek Schmulow.

Rapenburgerstraat 73, Amsterdam, 19:30 tot 21:30, € 10,-
<http://www.volksuniversiteitamsterdam.nl/>

► 8 april: **Lezing Verzoening tussen Oost en West**
Oost en West, Azie en Europa, bieden twee heel verschillende benaderingen van filosofische vraagstukken. In het kader van de Maand van de Filosofie, onderzoekt Gerrit Steunebrink of verzoening tussen Oost en West mogelijk is.

Campus Radboud Universiteit Nijmegen, 20:00 tot 22:00
<http://www.ru.nl/sp/filosofie/>

► 15 april: Lezing over de verzoening tussen man en vrouw

Venus en mars - man en vrouw; een tegenstelling - maar toch alle twee mens. In het kader van de Maand van de Filosofie, onderzoekt professor Veronica Vasterling of verzoening tussen man en vrouw mogelijk is

Campus Radboud Universiteit Nijmegen, 20:00 tot 22:00
<http://www.ru.nl/sp/filosofie/>

► 17 april: Nacht van de Filosofie

Het hoogtepunt van de Maand van de Filosofie is ongetwijfeld de Nacht van de Filosofie: een groots festival met tientallen filosofen en andere denkers.

Felix Meritis, Keizersgracht 324, Amsterdam, 20:00 tot 02:00, € 35,-
<http://www.maandvandefilosofie.nl/>

► 19 april: Symposium over Deugden

Kunnen we leren deugdzaam te zijn? In dit symposium worden de deugden onderzocht. Met o.a. Paul van Tongeren.

Aula Radboud Universiteit Nijmegen, 13:00 tot 18:00
<http://www.ru.nl/soeterbeeckprogramma/>

► 21 april: **Lezing over Schopenhauer en Nietzsche**
Filosof, hoogleraar, criticus, dichter en essayist Maarten Doorman zet vanavond het pessimistische, maar o zo fascinerende gedachtegoed van twee grote filosofen uit de westerse geschiedenis uiteen: Arthur Schopenhauer (1788 – 1860) en Friedrich Nietzsche (1844 – 1900).

Bibliotheek Amstelveen, Stadsplein 102, 20:15 tot 22:00, € 10,- (pashouders € 7,50)
<http://www.amstelland-bibliotheken.nl/>

► 25 april: Dag van de Filosofie

Verzoening veronderstelt conflict. Is conflict de uitgangssituatie van de menselijke conditie en verzoening het hoopvolle perspectief?

Op de Dag van de Filosofie zijn onder meer te gast: Peter Sloterdijk, Hans Achterhuis, Jos de Mul en Meester & Meester

13:30 tot 22:30, € 30,- (studenten € 15,-)
<http://www.uvt.nl/faculteiten/fgw/dvf/>

Art and the feminist movement

ŠPELA DRNOVŠEK ZORKO

The rise of feminist theory and practice in mid-twentieth century triggered a simultaneous rise in feminist representations and depictions. Like other fields, the visual arts experienced a feminist movement that engaged with the status quo in art history and art present. But much like any label applied to given art practices, the phrase 'feminist art' brings with it certain unavoidable complications. It can be challenging enough to pin down an idea of the scope that feminism itself encompasses, either as a theory, political struggle, or any other number of its manifestations; add the issues linked with any interpretation of art, and the conundrum of feminist art becomes only more complex. What is the importance of the intentionality behind the work? Does an artist need to explicitly identify their work as feminist, or can we claim that all art created by women is intrinsically feminist? Can male artists produce feminist work?

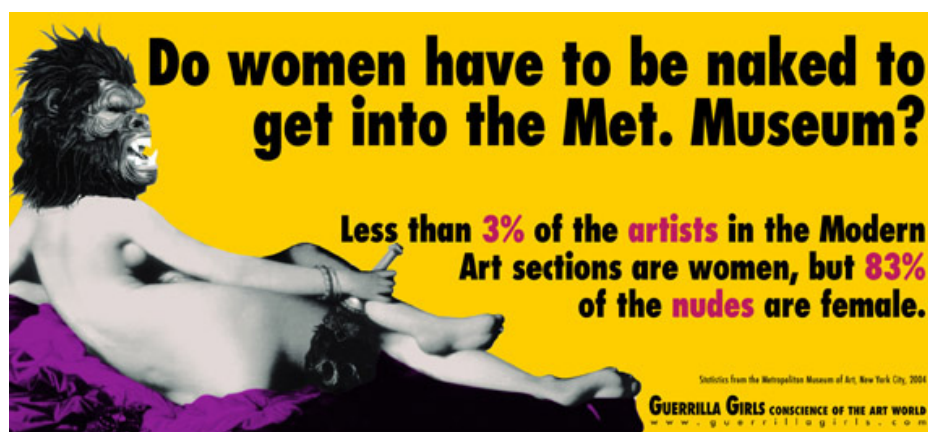
These questions have been addressed by many since the ascent of art that identified itself as feminist. The art works that have been exhibited in feminist retrospectives and identified as such in art history are as varied as the interpretations of feminism itself, and force the curator as well as the viewer to question what *leitmotif* binds so many diverse artists. Like any movement not united by distinct artistic style or sharply delineated timeframe and context, feminist art comes in many shapes and sizes. Activist collectives such as the Guerrilla Girls, formed in the 1980's, continue to draw attention to the imbalances between male and female artists exhibited in New York City museums. In 1989, their poster asked "Does a woman have to be naked to get into the Met Museum?", pointing out the statistical under-representation of women artists and

alluding to the female nude that has formed the centerpiece of so many key works in the art history canon. In a similar vein of 'correcting history', Judy Chicago's famous installation piece *The Dinner Party* features thirty-six named women, ranging from Kali to Emily Dickinson, raising them to heroic status. Other artists deal in themes that they or others perceive as feminist: recently, Andrea Bowers' *Letters to the Army of Three* paid homage to the underground pro-abortion movement in the United States, while Marina Abramović has over the decades established herself as a feminist artist exploring, among other subjects, the limits of her own body.

While many consider it crucial to avoid the trap of labelling any work by a woman artist as feminist, and, on the flip side, raise questions about the inclusion of men in the feminist art history canon, debates on these topics have split opinion. Conceptions of feminist art also become contested territory when seen through a prism of ethnocentricity and privilege. Yet if the movement has any binding dogma, it must surely be this oft-quoted sentiment from feminism's past: "the personal is political". At its core, feminist art combines the intensely personal, popularly held to be a central element of artistic practice, and the actively political, without which one can hardly imagine any feminist movement at all.

Špela Drnovšek Zorko volgt vakken antropologie en geesteswetenschappen aan de University College Utrecht. Ze schrijft haar bachelorscriptie over vrouwen en kunst in de balkanlanden.

Afbeelding: www.guerillagirls.com

Document Diensten Centrum de Uithof

Wij kunnen het volgende voor u produceren:

- Print- en kopieerwerk van visitekaartje t/m A3
- Posters van A2 t/m A0
- Promotieel printwerk;
  - Gepersonaliseerde mailings
  - Gepersonaliseerde kalenders
  - Bedrukte t-shirts & buttons
- Produceren van readers
- Allerlei vormen van nabewerking

Waar vindt u ons:

Hugo Kruytgebouw
Padualaan 8, kamer W 003
3584 CH Utrecht

telefoon: 030 253 35 41
e-mail : ddcu@ddcu.nl

Wil je ook bijdragen aan De Filosoof? Vooral doen!

Stuur voor 1 april kopij in (max 1400w) of ingezonden post (max 80w).
De deadline is *geen* 1 april-grap.

Mail kopij of vragen naar: de.filosoof@phil.uu.nl.